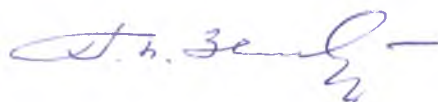

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

ЗЕЛЕНІН Геннадій Іванович

УДК 81'243:378.41(043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Українській інженерно-педагогічній академії, Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Васильєва Марина Петрівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,
завідувач кафедри соціальної роботи і
соціальної педагогіки, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Горбатюк Роман Михайлович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
професор кафедри машинознавства і транспорту,
м. Тернопіль;

доктор педагогічних наук, професор
Морська Лілія Іванівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри іноземних мов
для природничих факультетів, м. Львів;

доктор педагогічних наук, професор
Хоменко Віталій Григорович,
Бердянський державний педагогічний університет,
завідувач кафедри комп'ютерних технологій в
управлінні та навчанні і інформатики,
м. Бердянськ.

Захист відбудеться 22 квітня 2021 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.108.01 в Українській інженерно-педагогічній академії за адресою: вул. Університетська, 16, зала засідань, м. Харків, 61003.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української інженерно-педагогічної академії за адресою: вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003.

Автореферат розісланий 20 березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Вікторія КОВАЛЬСЬКА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процеси світової глобалізації і євроінтеграції України, розширення можливостей для взаємодії, підвищення рівня компетентності зумовлюють необхідність оволодіння сучасними представниками різних галузей іноземними мовами. Здатність до іншомовної комунікації стає нормою для фахівця з вищою освітою як представника еліти суспільства. Підвищення якості підготовки здобувачів освіти, забезпечення її практичної спрямованості, вдосконалення організації іншомовної підготовки забезпечують зростання рівня конкурентоспроможності випускників на світовому ринку праці, їхньої мобільності, розширення можливостей самореалізації. Реформування професійної підготовки майбутніх фахівців проголошене в законах України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.) зі змінами, Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, де акцентується увага на важливості і необхідності формування в фахівців іншомовної компетентності як однією з ключових.

Завдяки розвитку міжнародних ділових контактів, освоєнню нових технологій, створенню величезної кількості спільних підприємств і посиленню професійної діяльності в тісному контакті з зарубіжними колегами гострою постає проблема в представниках інженерно-технічної, виробничої галузі зі знанням іноземної мови професійного спрямування. Забезпечення ефективності їхньої підготовки покладається на викладачів технічних дисциплін, до яких відповідно висуваються підвищені вимоги: з одного боку, до володіння ними іноземною мовою відповідно до фаху, а з іншого, до її ефективного використання в освітньому процесі. Підвищення ефективності іншомовної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін постає нагальною і перспективною метою їхньої професійної підготовки.

Аналіз наукової літератури засвідчив значну увагу науковців до порушеної проблеми. Іноземна мова визначається науковцями як: унікальний засіб спілкування (І. Верещагіна, Н. Гез, Г. Китайгородська, М. Ляховицький, А. Миролібов, Ю. Пасов, Є. Полат, Г. Рогова, С. Фоломкіна, С. Шатілов), провідний засіб професійної діяльності вчителя іноземних мов (В. Базуріна, В. Баркасі, Т. Бочарникова, О. Волченко, Н. Дробот, М. Князьян, Р. Мартинова, С. Ніколаєва, С. Хмельковська, В. Черниш), засіб професійного зростання і підвищення рівня професійної культури майбутнього фахівця немовних спеціальностей (С. Амеліна, Р. Безлюдний, Д. Білінський, Я. Бойко, Ю. Буровицька, В. Вертегел, В. Вишневіська, Р. Гришкова, С. Кожушко, С. Козак, Ю. Лісецька, Л. Морська, Ж. Ніколаєва, О. Тарнопольський).

У зв'язку з запровадженням компетентнісного підходу до вищої освіти, визначенням його методологічних засад (Н. Бібік, І. Зимня, О. Пометун, Дж. Равен, А. Хуторський, М. Чошанов, С. Шишов) актуальним постало питання про виділення й обґрунтування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців нефілологічного спрямування і забезпечення їхньої іншомовної професійної підготовки (В. Александрова, А. Афендікова, І. Білевич, Л. Білобородова, В. Василевич, Д. Демченко, Г. Суткевич). Окремий напрям представлено

дослідженнями іншомовної підготовки майбутніх фахівців різних технічних спеціальностей (Н. Білан, І. Галімзянова, М. Гордієнко, Л. Грень, І. Забіяка, С. Заскалета, О. Малихін, Л. Морська, Ю. Ніколаєнко, М. Прадівляний, Н. Сура).

Ураховуючи визначені вітчизняними науковцями (М. Васильєва, Н. Волкова, В. Гриньова, О. Гура, О. Жорнова, С. Золотухіна, В. Лозова, О. Мещанінов, С. Сисоєва, Т. Суценко) особливості діяльності викладачів освітніх закладів, інтерес представляє виявлена специфіка професійної діяльності викладачів технічних дисциплін у закладах вищої інженерної і професійної (професійно-технічної) освіти (Р. Гуревич, З. Єрмакова, Е. Зеєр, В. Іванов, В. Ільчук, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, С. Ніколаєнко, В. Радкевич, О. Романовська, В. Стрельников, Г. Терещук), яку слід враховувати під час їхньої професійної підготовки (Н. Батечко, Т. Волкова, Р. Горбатюк, С. Демченко, В. Дуганець, О. Ігнатюк, О. Каверіна, Н. Мачинська, В. Мозговий, Л. Савенкова, О. Скібіна, М. Супрун, С. Ящук).

У наукових працях дослідників інженерно-педагогічної галузі, її педагогічного складника (Н. Брюханова, Н. Волкова, А. Джантіміров, Т. Калініченко, Є. Каньковський, Д. Коваленко, О. Коваленко, В. Ковальська, Н. Корольова, М. Лазарєв, Т. Лазарєва, П. Лузан, Ю. Лукьянова, Л. Міхеєва, Л. Тархан, В. Хоменко, Л. Штефан) визначеними і схарактеризованими є професійні функції, які покладено на викладача технічних дисциплін, проте невиявленим і нез'ясованим залишається місце іншомовного компонента в них, роль якого зростає.

Досліджень, які б концентрувалися на проблемі визначення можливостей змісту, технологій професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін для забезпечення формування їхньої іншомовної професійної компетентності, украй мало (В. Кочина, А. Подорожня). На сьогодні практично відсутнє цілісне уявлення про іншомовну професійну компетентність викладача технічних дисциплін; бракує системності й послідовності в її формуванні під час професійної підготовки майбутнього фахівця в закладі вищої інженерно-педагогічної освіти; нерозробленим є науково-методичне забезпечення цього процесу. *Проблема* поліпшення якості іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, що забезпечує їхню здатність до використання потенціалу іноземної мови в освітньому процесі професійно орієнтованої підготовки фахівців інженерних і виробничих спеціальностей, іншомовної професійної комунікації в науково-освітній галузі, для власної самореалізації і саморозвитку, не була предметом окремого дослідження.

Актуальність дослідження проблеми посилюється *суперечностями*, виявленими в теорії і практиці інженерно-педагогічної освіти, зокрема між:

- потребою держави у зв'язку з євроінтеграцією України в фахівцях інженерно-технічної і виробничої галузей, здатних налагоджувати міжнародні зв'язки і підтримувати взаємодію з закордонними партнерами, виробниками, і низьким рівнем володіння фахівцями іноземними мовами, неспроможністю її використовувати в професійній діяльності;

- зростаючими вимогами суспільства до рівня володіння іноземною мовою викладачами освітніх закладів, відповідальними за фахову підготовку інженерно-виробничих кадрів, і його недостатнім незабезпеченням під час професійної

підготовки в закладах вищої освіти;

- задекларованим реформуванням професійної підготовки здобувачів вищої освіти на засадах компетентнісного підходу і недостатньою увагою до формування іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін;
- потенціалом іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, що створює можливості для вдосконалення професійної підготовки фахівця і його саморозвитку в науково-освітній галузі, й недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад створення системи іншомовної професійної підготовки здобувачів, її науково-методичного забезпечення відповідно до сучасних умов професійної діяльності.

Отже, актуальність проблеми, її теоретичне і практичне значення, необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Теоретичні і методичні засади іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з темами науково-дослідної роботи кафедри іноземних мов Української інженерно-педагогічної академії «Формування професійних компетентностей майбутніх інженерів-педагогів у процесі навчання іноземних мов» (№ ВШ 15-06), «Педагогічні умови комбінованого навчання іноземних мов студентів інженерно-педагогічних спеціальностей» (№ ВШ 17-02), «Підвищення ефективності засвоєння навчально-професійної інформації студентами інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі іншомовної підготовки» (№ ФН 20-10). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Української інженерно-педагогічної академії (протокол № 11 від 29.03.2016 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 27.03.2019 р.).

Мета дослідження – підвищення якості іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін шляхом наукового обґрунтування, розроблення, експериментальної перевірки та упровадження цілісної системи їхньої іншомовної підготовки у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу наукової літератури розкрити суть і структуру іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін.
2. Визначити місце і роль іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін у виконанні ним професійних функцій.
3. На підставі аналізу процесу іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладах і на факультетах інженерно-педагогічної освіти з'ясувати проблему дослідження.
4. Визначити методологічні засади, розробити концепцію, теоретично обґрунтувати і розробити систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.
5. Розробити науково-методичне забезпечення системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

6. Експериментально перевірити ефективність системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – система іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

Провідна концептуальна ідея дослідження полягає в тому, що іншомовна професійна підготовка майбутніх викладачів технічних дисциплін пропонується як спеціальний напрям професійної підготовки, який передбачає орієнтацію на використання іноземної мови як засобу фахової підготовки. Така підготовка забезпечує формування іншомовної професійної компетентності викладачів технічних дисциплін, що, у зв'язку з підвищенням ролі іноземної мови в життєдіяльності і професійній діяльності фахівців, має бути представленою серед результатів навчання в освітніх програмах підготовки. Досягненню цієї ідеї сприятиме визначення суті і структури іншомовної професійної компетентності здобувача вищої інженерно-педагогічної освіти; з'ясування можливостей її формування на бакалаврському і магістерському рівнях підготовки майбутнього фахівця. Формуванню іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін сприятиме упровадження цілісної системи іншомовної професійної підготовки, яка враховуватиме всі можливості змісту і процесу професійної підготовки, створення сприятливих умов для реалізації її науково-методичного забезпечення.

Концепція дослідження ґрунтується на реалізації таких взаємопов'язаних концептів, як методологічний, теоретичний та технологічний.

1. *Методологічний* концепт включає фундаментальні філософські, лінгводидактичні, психолого-педагогічні ідеї, які під час розроблення теоретичних і методичних засад створення системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін відбивають взаємозв'язок і взаємодію таких методологічних підходів: *системного* (С. Архангельський, В. Афанасьєв, І. Блауберг, Ю. Бурменко, І. Прангашвілі, В. Садовський, Г. Щедровицький, Е. Юдін), який дає можливість розглядати розроблену систему в єдності і взаємозв'язку її структурних і функціональних компонентів; *синергетичного* (В. Буданов, В. Віненко, С. Вітвицька, А. Євдотюк, Л. Зоріна, О. Іонова, О. Князева, С. Кульневич, Г. Нестеренко, О. Остапчук, В. Рибалко), що забезпечує розуміння процесів самоорганізації в системі іншомовної професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти; *особистісно-діяльнісного* (І. Бех, Л. Божович, Є. Бондаревська, А. Брушлинський, Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонт'єв, О. Попова, С. Рубінштейн, А. Старєва, В. Сухомлинський, І. Якиманська), що забезпечує спрямованість здобувачів освіти як суб'єктів власної траєкторії у педагогічному процесі на вияв активності під час іншомовної професійної підготовки; *комунікативного* (Н. Бутенко, М. Васильєва, Н. Волкова, О. Леонт'єв, І. Зимня, Л. Морська, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, С. Шатілов, Г. Рогова), який передбачає організацію процесу іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін як навчання професійно орієнтованої комунікації за

допомогою комунікації; *компетентнісного* (Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Зимня, О. Пометун, О. Савченко, С. Шишов), що зумовлює розроблення єдиної системи визначення цілей, відбору змісту, організаційного й технологічного забезпечення формування іншомовної професійної компетентності на основі з'ясування конкретних вимірюваних результатів спеціально організованого процесу; *ресурсного* (О. Кульчицька, В. Лозова, С. Микитюк, Т. Цецоріна, О. Чаплигін), який вимагає ретельного відбору напрямів, форм, методів, засобів під час професійної підготовки майбутнього фахівця, розроблення науково-методичного забезпечення дієвості системи з максимальним акцентом на внутрішній потенціал самої особистості здобувача вищої освіти.

2. *Теоретичний концепт* визначає низку вихідних категорій, концепцій, положень, основних дефініцій, без яких неможливим є розуміння суті досліджуваної проблеми, а саме: філософські положення теорії наукового пізнання про активну роль особистості в перетворенні дійсності (В. Андрущенко, В. Біблер, М. Каган, В. Кушнір); загальнодидактичні й методичні положення викладання іноземних мов (Ю. Бабанський, І. Бім, І. Верещагіна, Г. Китайгородська, С. Ніколаєва, Ю. Пасов, Є. Полат, Г. Рогова); педагогічні аспекти іншомовної діяльності особистості в умовах освітнього процесу (О. Бігіч, Р. Гришкова, С. Кожушко, О. Малихін, Л. Морська, С. Ніколаєва, О. Тарнопольський); теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців до майбутньої професійної діяльності в закладах вищої освіти (А. Алексюк, М. Васильєва, А. Вербицький, І. Гапійчук, І. Зязюн, Л. Кайдалова, В. Кремень, З. Курлянд, В. Ледньов, В. Луговий, В. Лунячек, О. Мещанінов, С. Сисоєва, Т. Сущенко, Р. Хмелюк); концепції і провідні положення професійної підготовки фахівця в закладі вищої інженерно-педагогічної освіти (С. Артюх, С. Батишев, О. Белова, В. Белікова, Н. Брюханова, Р. Горбатюк, Р. Гуревич, А. Джантіміров, Г. Єльнікова, Г. Зборовський, Т. Калініченко, Г. Карпова, Д. Коваленко, О. Коваленко, В. Ковальська, Н. Корольова, М. Лазарєв, Т. Лазарєва, П. Лузан, Ю. Лукьянова, О. Мельниченко, Л. Міхеєва, В. Радкевич, О. Романовський, Л. Тархан, В. Хоменко, Л. Штефан); теоретичні і методичні аспекти професійної діяльності викладачів технічних дисциплін (Р. Гуревич, З. Єрмакова, Е. Зеєр, В. Іванов, В. Ільчук, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, С. Ніколаєнко, В. Радкевич, О. Романовська, В. Стрельніков, Г. Терещук); сучасні технології навчання професійно орієнтованого іншомовного спілкування фахівців технічного профілю (Н. Білан, І. Галіміязнова, М. Гордієнко, Л. Грень, І. Забіяка, С. Заскалета, Ю. Ніколаєнко, М. Прадівлянний, Н. Сура); концепції формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти вітчизняних (Л. Барановська, Т. Єжижанська, М. Осадча, Ю. Федоренко, О. Тарнопольський) та зарубіжних (Е. Берн, Дж. Гумперз, М. Канейл, Дж. Мид, Дж. Морено, В. Погольш, Д. Равен, Г. Рикхейт, К. Роджерс, М. Свейн, Х. Стрехнер, Д. Хаймс, Т. Хольтгрейвс) науковців.

3. *Технологічний концепт* передбачає розроблення системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін як цілісної педагогічної системи (цілей, завдань, змісту, форм, методів, засобів, умов).

Загальна гіпотеза дослідження передбачає, що якість іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін підвищиться за умови запровадження цілісної системи, орієнтованої на використання іноземної мови як одного із засобів фахової (педагогічної та інженерної) підготовки фахівців.

Відповідно до загальної гіпотези дослідження конкретизовано **часткові** припущення, які передбачають, що підвищення якості іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін є можливим, якщо:

- метою підготовки фахівців, первинна посада яких «викладач технічних дисциплін», є формування іншомовної професійної компетентності, зміст і структура якої орієнтована на виконувани функції професійної педагогічної діяльності;

- зміст іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін має ґрунтуватися на інтеграційній єдності освітніх компонентів різних форм освітньої діяльності здобувачів: формальної (в закладі освіти), неформальної (додаткової, позазакладової підготовки), інформальної (самоосвітньої діяльності);

- процес формування структурних компонентів іншомовної професійної компетентності має системний, етапний, неперервний характер запровадження технологій ускладнення організації іншомовної діяльності здобувачів з використанням іноземної мови як засобу фахової підготовки;

- створити організаційно-педагогічні умови, які забезпечуватимуть ефективне функціонування системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін;

- здійснювати постійний моніторинг змін у рівнях сформованості іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін на підставі визначених критеріїв і показників для коригування елементів системи.

Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези застосовано сукупність взаємопов'язаних **методів дослідження**: *теоретичних*: аналіз і узагальнення філософсько-методологічної, лінгводидактичної, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури, державних документів, систематизація поглядів і досягнень науковців, досвіду іншомовної підготовки викладачів технічних дисциплін – для виявлення стану розробленості проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців, з'ясування сучасних підходів і розробки методологічних засад іншомовної професійної підготовки фахівців; порівняльний аналіз функцій інженера і викладача – для виявлення можливостей подвійного моделювання іншомовного складника у функціях викладача технічних дисциплін; абстрагування та узагальнення теоретичних положень – для визначення наукового тезаурусу дослідження; аналіз освітніх програм, змісту і видів діяльності у закладі вищої інженерно-педагогічної освіти – для розроблення науково-методичного забезпечення системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін; моделювання – для розроблення моделі системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін; *емпіричних*: спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ювання, бесіди з викладачами, здобувачами освіти, фахівцями, виконання контрольних завдань, аналіз продуктів діяльності здобувачів – для узагальнення діагностичних даних щодо сформованості

іншомовної професійної компетентності здобувачів; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності запропонованої системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін і її науково-методичного забезпечення; *статистичних*: метод статистичної обробки даних на основі критерію Пірсона для кількісного та якісного аналізу результатів педагогічного експерименту і доведення надійності отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *уперше теоретично обґрунтовано і розроблено*:

- цілісну систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, яка ґрунтується на використанні іноземної мови як одного із засобів фахової (педагогічної і інженерної) підготовки і забезпечує формування іншомовної професійної компетентності;

- науково-методичне забезпечення змісту системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін: наповнення освітніх компонентів формальної (дисциплін технічної, педагогічної, іншомовної, практичної підготовки), неформальної (курси, тренінги, онлайн-освіта) і інформальної (самоосвітньої) підготовки здобувачів з урахуванням принципів системності, інтеграції, координації;

- технологічне забезпечення системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, що передбачає ускладнення організації іншомовної діяльності здобувачів з формування компонентів іншомовної професійної компетентності (лінгвістичної, професійно-комунікативної, прагматичної), представлене технологіями: особистісно-орієнтованими (рівневої диференціації, автономного навчання, особистісної індивідуалізації); змістово-орієнтованими (інтегрованого, контекстного навчання); процесуально-орієнтованими (навчання у співпраці; інтернет-технології);

уперше визначено суть понять:

- «іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін» як його здатність використовувати іноземну мову під час виконання викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної функцій професійної діяльності: в отриманні, опрацюванні і створенні матеріалів предметно-інформаційного (науково-технічного, науково-педагогічного і навчально-методичного) характеру, обміні інформацією з іншими в інтересах власного розвитку і підвищення результатів професійної діяльності;

- «іншомовна професійна підготовка майбутніх викладачів технічних дисциплін» як комплексний систематичний спеціально організований процес активного використання здобувачами іноземної мови як засобу опанування і засвоєння значущої для виконання професійних функцій інформації під час реалізації різних форм підготовки;

уточнено:

- структуру і зміст компонентів іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін; уточнення полягає в обмеженні переліку складників і конкретизації змісту лінгвістичної (мовної і мовленнєвої); професійно-комунікативної (комунікативно-педагогічної і комунікативно-технічної);

прагматичної (науково-педагогічної і науково-технічної) компетентностей відповідно до професійних функцій викладача технічних дисциплін;

– програмні результати навчання, на досягнення яких спрямовано розроблений зміст іншомовної професійної підготовки здобувачів; уточнення полягає в обґрунтуванні результатів відповідно до бакалаврського і магістерського рівнів підготовки фахівця.

подальшого розвитку набули технології іншомовної професійної підготовки здобувачів вищої освіти; розвиток полягає в адаптації технологій навчання іноземної мови до її використання як одного із засобів фахової підготовки.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні й упровадженні системи іншомовної професійної підготовки майбутнього викладача технічних дисциплін, її науково-методичного забезпечення, що сприяло підвищенню рівня сформованості іншомовної професійної компетентності фахівця; оновленні, модифікації та коригуванні змісту освітніх компонентів Освітньо-професійної програми підготовки фахівця за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» «Вступ до фаху та виробниче навчання», фахові дисципліни відповідно до спеціалізації, «Іноземна мова», «Дидактичні основи професійної освіти», «Стиль образу, мовлення та поведінки», «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності» бакалаврського рівня і «Інноваційні технології в освіті», «Інноваційні технології в галузі», «Іноземна мова спілкування в академічному та професійному середовищі», «Професійно-мовне стажування», «Менеджмент освіти» магістерського рівнів; у створенні та впровадженні програми й навчально-методичного забезпечення факультативів «Іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін», «Іншомовна науково-дослідницька діяльність викладача технічних дисциплін»; в упровадженні іншомовного сегменту в зміст практик (виробничої, педагогічної, переддипломної). Розроблено навчальні і навчально-методичні посібники з англійської і німецької мов за професійним спрямуванням для проведення практичних занять; методичні вказівки з вивчення іноземної мови, організації та планування самостійної роботи, виконання контрольних робіт здобувачами.

Положення, висновки, рекомендації, розроблені на основі узагальнення матеріалів, *упроваджено* в процес професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків) (довідка № 107-04-128 від 30.06.2020 р.), Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (довідка № 1177/05 від 03.07.2020 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57-39/620 від 30.06.2020 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/1719 від 10.11.2020 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 1996/01 від 30.11.2020 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 60 від 07.12.2020 р.).

Матеріали дослідження *можуть використовуватися* в професійній підготовці майбутніх викладачів технічних дисциплін для оновлення освітньо-професійних програм підготовки фахівців першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів; у розробці навчальних програм з дисциплін фахової, психолого-педагогічної

і іншомовної підготовки; у створенні навчальних посібників і навчально-методичних комплексів; в організації виробничої і педагогічної практик, самостійної роботи здобувачів; у написанні ними курсових і кваліфікаційних робіт; у системі післядипломної освіти і підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти.

Особистий внесок здобувача в опублікованих спільно з іншими авторами працях: [2] – розроблення завдань для формування складників іншомовної професійної компетентності викладачів технічних дисциплін; [4] – обґрунтування шляхів забезпечення професійно-комунікативного компоненту іншомовної професійної компетентності здобувачів; [5] – обґрунтування суті іншомовної комунікативної компетентності; [6] – визначення інноваційних методів навчання іноземних мов фахівців; [9] – визначення психологічних засад іншомовної професійної підготовки фахівців; [13] – характеристика особливостей іншомовної підготовки інженерів-педагогів; [23] – обґрунтування місця іншомовного компоненту в професійній підготовці інженера-педагога; [31] – розроблення завдань з формування професійно-комунікативної компетентності фахівця; [34], [35], [38], [39], [41], [45] – розроблення завдань з формування професійно-комунікативного компоненту іншомовної професійної компетентності викладачів під час вивчення англійської мови; [40] – розроблення завдань з іншомовної підготовки з використанням німецької мови.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднено на конференціях різних рівнів:

- *міжнародних*: «Interactive Collaborative Learning» (Villach, Austria, 2012), «Бочаровські читання» (Харків, 2016), «Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання» (Харків, 2017), «Сучасний рух науки» (Дніпро, 2018), «Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень» (Одеса, 2020), «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути» (Київ, 2020);

- *всеукраїнській*: «Трансформація соціальної педагогіки і соціальної роботи в культурі інформаційного суспільства» (Харків, 2019).

Здобутки автора обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти Української інженерно-педагогічної академії (2012–2020 рр.), на XLVIII науково-практичній конференції науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників Української інженерно-педагогічної академії (Харків, 2015).

Публікації. Зміст та основні результати дисертації відображено в 45 публікаціях, з них 30 одноосібних, у тому числі: 1 монографія (одноосібна); 3 навчальних посібники (у співавторстві); 5 навчально-методичних посібників (у співавторстві); 5 – у методичних вказівках (1 – у співавторстві); 15 статей – у провідних фахових наукових виданнях України (5 – у співавторстві); 5 статей – у зарубіжних періодичних виданнях; 3 статті в інших виданнях; 8 тез – у збірниках матеріалів конференцій (1 – у співавторстві).

Матеріали кандидатської дисертації на тему «Когнітивні механізми засвоєння іншомовних текстів як чинник розвитку професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів» (спеціальність 19.00.03 – психологія праці;

інженерна психологія), захищеної в 2010 році, в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура дисертації. Дисертація складається зі списку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків з кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 475 сторінок (обсяг основного тексту – 365 сторінок, 6 додатків (на 20 сторінках). У тексті ілюстрований матеріал поданий у 22 таблицях і 2 рисунках. У списку використаних джерел подано 615 найменувань, із них 54 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми наукового дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, проблему, концептуальну ідею та загальну гіпотезу дослідження; сформульовано наукову новизну та визначено практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження та апробацію основних положень дослідження; наведено відомості про публікації.

У першому розділі – **«Іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін»** – розкрито суть іншомовної компетентності фахівця; з'ясовано суть і структуру іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін; визначено її місце і роль у виконанні ним професійних функцій.

На підставі аналізу наукових праць (Н. Бібік, М. Головань, Л. Дибкова, В. Луговий, В. Лунячек, R. Boyatzis, N. Comsky, D. Dubois, A. Klein, D. Rucher), що розкривають передумови і мету запровадження компетентнісного підходу до вітчизняної вищої освіти, яка передбачає переведення об'єктивних вимог галузі до фахівця і суб'єктивних вимог особистості з професійної самореалізації у конкретні вимірювальні здатності; змісту державних документів (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту»; European Reference Framework) з визначення і характеристики компетентності; визнання сучасного етапу вивчення іноземної мови як періоду глобалізації і інтернаціоналізації з'ясовано роль і місце *іншомовної компетентності фахівця*, яка має міждисциплінарний характер, виступає підґрунтям і одним із провідних засобів формування його професійних (загальногалузових і предметних) компетентностей.

Іншомовна професійна компетентність як здатність фахівця певної галузі використовувати можливості іншої (іноземної) мови під час виконання професійних функцій, іншомовна дієздатність фахівця здобуває своєї специфіки під час виконання професійних функцій представників педагогічної галузі. Окрему групу педагогічних працівників представлено викладачами фахових (спеціальних) дисциплін.

Відповідно до Державного класифікатора професій і з урахуванням положень досліджень науковців (Н. Брюханова, Н. Гунько, С. Демченко, Е. Зеєр, В. Ільчук, О. Коваленко, Д. Коваленко, Н. Корольова, Л. Тархан, В. Хоменко та ін.) *викладача технічних дисциплін*, що є професіоналом в умовах єдиної системи «суспільство-наука-техніка-людина», визначено як фахівця інженерно-педагогічної галузі, котрий

володіє компетентностями певної інженерно-технічної спеціалізації (машинобудівельної, комп'ютерної, аграрної, будівельної, транспортної тощо), компетентностями з організації освітньої діяльності згідно спеціалізації і реалізує професійні функції в галузі освіти як викладач загально професійних і професійно практичних дисциплін (в закладах вищої технічної освіти); викладач профільних дисциплін (в закладах загальної середньої освіти). З'ясовано провідні функції професійної діяльності викладача технічних дисциплін (викладацька, виховна, науково-дослідницька, техніко-технологічна), операційними функціями відповідно до етапів реалізації в професійній педагогічній діяльності яких є: прогностично-проектувальна, організаційно-управлінська, технологічно-комунікативна і контрольно-корекційна.

На підставі аналізу праць дослідників іншомовної компетентності викладачів немовних спеціальностей (І. Галімзянова, С. Кожушко, Л. Красинська, О. Малихін, Л. Морська, О. Тарнопольський) *іншомовну професійну компетентність викладача технічних дисциплін* визначено як його здатність використовувати іноземну мову під час виконання викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної функцій професійної діяльності: в отриманні, опрацюванні і створенні матеріалів предметно-інформаційного (науково-технічного, науково-педагогічного і навчально-методичного) характеру, обміні інформацією з іншими в інтересах власного розвитку і підвищення результатів професійної діяльності. До структури іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін включено: *лінгвістичну* (мовну і мовленнєву); *професійно-комунікативну* (комунікативно-педагогічну і комунікативно-технічну); *прагматичну* (науково-педагогічну і науково-технічну).

Визначено місце і роль іншомовної компетентності викладача технічних дисциплін у виконанні ним професійних функцій: викладацької (ознайомлення й опанування нових освітніх технологій, розроблених іноземними колегами; отримання необхідної іншомовної професійно важливої інформації з різноманітних джерел; спілкування та взаємодія з іноземними представниками педагогічної діяльності; вироблення досвіду викладання іноземною мовою); виховної (розширення міжособистісної взаємодії; підвищення авторитету; формування морально-вольових якостей (дисциплінованість, коректність, самостійність тощо); долання міжкультурних бар'єрів у процесі іншомовної комунікації); науково-дослідницької (пошук і ознайомлення з науковою літературою іноземною мовою; поширення результатів власних наукових здобутків (участь у міжнародних конференціях, симпозіумах тощо; оприлюднення публікацій в іноземних виданнях); науковий пошук спільно з іноземними колегами (розроблення проєктів, участь у грантових програмах тощо); техніко-технологічної (ознайомлення й опанування нових виробничих технологій, розроблених іноземними колегами; взаємодія з іноземними колегами за спеціальністю; реалізація комунікативної іншомовної діяльності в технічній сфері).

Визначено функції іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін (інформаційна, виховна, мотиваційна, комунікативна, іміджева, самовдосконалення) і можливості, які вона забезпечує фахівцеві в

професійній діяльності

У другому розділі – «**Теоретико-методологічне підґрунтя іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін**» – на підставі проведеного аналізу іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладі вищої освіти з’ясовано існуючі проблеми, з метою подолання яких на основі розробленої концепції, методологічного підґрунтя теоретично обґрунтовано і розроблено цілісну систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

На підставі аналізу наукових досліджень професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти (Н. Брюханова, Р. Горбатюк, Р. Гуревич, А. Джантіміров, Г. Єльнікова, О. Коваленко, Д. Коваленко, В. Ковальська, М. Лазарєв, Т. Лазарева, П. Лузан, В. Радкевич, Л. Тархан, В. Хоменко, Л. Штефан) з’ясовано, що сучасна парадигма висуває об’єктивну необхідність спеціальної підготовки викладацьких кадрів для технічної школи, переваги в забезпеченні якої мають заклади і факультети інженерно-педагогічної освіти. Визначено недоліки в іншомовній підготовці фахівців, що підтверджується висновками проведеного експертами Британської Ради разом з Міністерством освіти і науки України дослідження в вітчизняних технічних університетах (2017 р.) про недостатній рівень володіння викладачами англійською мовою і слабку іншомовну підготовку здобувачів освіти.

З’ясовані проблеми в процесі іншомовної підготовки фахівців, серед яких: відсутність єдиного підходу щодо змісту і організації процесу; неузгодженість у співвідношенні між іноземною мовою для загальних цілей, професійного спрямування та спеціальних академічних цілей; розбіжності у кількості годин, років для викладання іноземної мови професійного спрямування; відсутність єдиних стандартів в організації процесу і контролю якості). Відсутність системності і послідовності, невикористання можливостей інших напрямів, форм підготовки здобувачів спричинили пошук шляхів цілеспрямованого формування іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі професійної підготовки.

Проведений аналіз досліджень науковців (Р. Гришкової, О. Котенко, Н. Мельник, О. Пасічник, Р. Преснер, В. Редько, О. Хоменко) дозволив визначити і схарактеризувати *іншомовну професійну підготовку майбутніх викладачів технічних дисциплін* як комплексний систематичний спеціально організований процес активного використання здобувачами іноземної мови як засобу опанування і засвоєння значущої для виконання професійних функцій (викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної) інформації під час реалізації різних напрямів формальної освіти з залученням можливостей неформальної та інформальної підготовки.

Зважаючи на новий погляд на іноземну мову, її роль і можливості в закладі вищої освіти, виявлено напрями розширення діапазону форм її використання під час професійної підготовки фахівців: використання потенціалу з іншомовної професійної підготовки у гуманітарних, фахових (інженерних і педагогічних) дисциплінах, в організації видів діяльності здобувачів у закладах вищої освіти (науково-дослідницькій, практичній, самостійній, позанавчальній). Проведений

аналіз освітньо-професійних програм (ОПП) підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладах і на факультетах інженерно-педагогічної освіти дозволив з'ясувати компетентності, прогнозовані результати навчання, освітні компоненти, зміст яких потенційно спрямований на забезпечення формування у фахівців іншомовної професійної компетентності.

Зроблено висновок про необхідність розроблення цілісної системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін з орієнтацією на використання іноземної мови як засобу фахової (інженерної і педагогічної) підготовки, представлені у вигляді моделі для з'ясування і розроблення її науково-методичного забезпечення. З метою розроблення системи визначено методологічне підґрунтя і розроблено концепцію її побудови.

З позицій *системного підходу* (С. Архангельський, В. Беспалько, І. Блауберг, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, Л. Новікова, В. Садовський, Л. Спірін, Г. Щедровицький, Е. Юдін), виокремлення якого зумовлено прагненням до системного бачення об'єкта вивчення, системної організації пізнання суті явищ і процесів, визначається, що процес іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін виступає складною системою взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів, які утворюють ієрархічні зв'язки. За своєю природою вона є педагогічною системою, структурними елементами якої традиційно є мета, зміст, форми, методи, засоби, умови, результат. При цьому сам процес є складником професійної підготовки фахівця в цілому, що вможливорює використання його елементів відповідно до поставленої мети – формування іншомовної професійної компетентності фахівця. Завдяки системно побудованій єдності структурних і функціональних компонентів у системі іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін важливою перевагою системного підходу є моделювання і прогнозування перебігу цього процесу.

Використання *синергетичного підходу* (В. Буданов, В. Віненко, С. Вітвицька, Л. Зоріна, О. Іонова, С. Курдюмов, С. Кульневич, Г. Нестеренко, О. Остапчук, В. Рибалко), одним із ключових принципів якого є наявність у системах процесів самоорганізації, закономірних для всіх явищ, процесів і подій буття, зумовлено синергетичністю самого педагогічного процесу, в якому виразно виявляються взаємодії. Він дає можливість розробити систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін як відкрити, що взаємодіє з іншими системами; забезпечити перехід від організації до самоорганізації здобувачами власної діяльності, саморозвитку з метою формування в них іншомовної професійної компетентності.

Особистісно-діяльнісний підхід (Г. Атанов, І. Бех, Л. Божович, Є. Бондаревська, А. Брушлинський, Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонт'єв, О. Попова, С. Рубінштейн, А. Старєва, В. Сухомлинський, І. Якиманська) забезпечує, з одного боку, урахування особистісно-індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти для розробки індивідуальної освітньої траєкторії в процесі іншомовної професійної підготовки (дозволяє перевести педагогічні завдання в особистісний сенс діяльності), а, з іншого, – забезпечує активність майбутнього фахівця в процесі професійної підготовки, оскільки в діяльності та через діяльність

індивід самореалізується та самостверджується як суб'єкт (у своєму ставленні до об'єктів ним створених) і як особистість. У контексті розв'язання досліджуваної проблеми це набуває особливого значення, адже формування іншомовної професійної компетентності викладачів технічних дисциплін потребує не лише засвоєння професійних і лінгвістичних знань, а й активного втілення їх у майбутній професійній діяльності під час виконання викладацької, виховної, науково-дослідницької і техніко-технологічної функцій педагогічної діяльності.

Використання *комунікативного підходу* (Н. Бутенко, М. Васильєва, Н. Волкова, О. Леонт'єв, І. Зимня, Л. Морська, С. Ніколаєва, Ю. Пасов, С. Шатілов, Г. Рогова) зумовлене специфікою навчання іноземним мовам фахівця, передбачає органічне поєднання свідомих і несвідомих компонентів у процесі використання іноземної мови, оскільки засвоєння правил оперування іншомовними моделями відбувається одночасно з оволодінням їхньою комунікативно-мовленнєвою функцією. Зважаючи на те, що іншомовна професійна компетентність не може мати виключно теоретичний рівень розуміння і усвідомлення механізмів використання іншомовних одиниць, а потребує виявлення і демонстрації сформованої здатності на рівні комунікації, комунікативний підхід вимагає інтенсивності і систематичності налагодженої комунікативної взаємодії суб'єктів під час їхньої іншомовної професійної підготовки, адекватної процесу реального спілкування викладачів технічних дисциплін у професійній діяльності.

Застосування *компетентнісного підходу* (Н. Бібік, Ю. Бойчук, С. Гончаренко, І. Зимня, О. Овчарук, О. Поментун, О. Савченко, С. Шишов) до конструювання системи іншомовної професійної підготовки викладачів технічних дисциплін передбачає: визначення орієнтирів відповідно до вимог сучасного суспільства, працедавців, суб'єктів вищої освіти (здобувачів вищої інженерно-педагогічної освіти, викладачів), споживачів освітніх послуг закладів вищої технічної і професійної (професійно-технічної) освіти (учнів, студентів, їхніх батьків), сформульованих у вигляді здатностей фахівця (компетентності і її складників); побудову відповідного змісту іншомовної професійної підготовки, що дозволяє заповнити прогалини в чинній системі професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладі вищої освіти (модернізацію освітніх компонентів, використання напрямів підготовки); розроблення науково-методичного забезпечення цього процесу з можливостями вимірювання досягнутих результатів (оцінювання їх відповідності програмним результатам) під час іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

З позиції *ресурсного підходу* (О. Кульчицька, В. Лозова, С. Микитюк, Т. Цецоріна, О. Чаплигін) необхідним є урахування внутрішніх ресурсів особистості здобувача вищої освіти у формуванні його іншомовної професійної компетентності, а також створення і максимальне використання зовнішніх ресурсів системи професійної підготовки, змісту формальної, неформальної, інформальної освіти, розробленого навчально-методичного забезпечення, технологічних можливостей для стимулювання різних видів діяльності здобувачів освіти, організації спілкування, мотивування для саморозвитку в процесі іншомовної професійної підготовки.

На підставі сучасних ідей визначено принципи, на яких має ґрунтуватися система іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладі вищої освіти: випереджальної іншомовної професійної підготовки фахівця (принципи прогностичності, інноваційності, неперервності); міждисциплінарної іншомовної професійної підготовки (принципи інтегративності, послідовності і наступності); дуальної іншомовної професійної підготовки (принципи практичної орієнтованості змісту, зв'язку теорії з практикою).

Розроблено *концепцію* створення цілісної системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладі вищої освіти:

- мета іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін з позицій компетентнісного підходу відображає не тільки і не стільки знання іноземної мови, скільки сукупність професійно значущих здатностей іншомовної професійної діяльності, особистісно усвідомлених здобувачем: чітко визначених компонентів, що складають іншомовну професійну компетентність викладача технічних дисциплін як професійно важливу особистісну характеристику;

- зміст іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін має професійно спрямований характер і забезпечує можливість здобувачів вільного використання іноземної мови під час реалізації педагогічних функцій (викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної) в освітньому процесі закладів вищої освіти завдяки інтеграційній єдності освітніх компонентів формальної (фахової (інженерної і педагогічної), іншомовної, практичної підготовки), неформальної, інформальної освіти, з одного боку, і індивідуальних особливостей, професійних інтересів і намірів здобувачів (внутрішніх ресурсів), з іншого, що дозволяє забезпечити самостійний рух здобувачів від знання технічних, педагогічних дисциплін і іноземної мови до сформованості іншомовної професійної компетентності як цілісного особистісного феномену;

- процес формування структурних компонентів іншомовної професійної компетентності, що відбувається під час вивчення дисциплін гуманітарної, технічної, педагогічної, іншомовної підготовки, організації виховної, науково-дослідницької роботи здобувачів, самостійної і практичної діяльності, має системний, етапний і неперервний характер і передбачає поступове ускладнення іншомовної діяльності з формування лінгвістичного (на першому-другому році навчання в закладі вищої освіти) до професійно-комунікативного (бакалаврський рівень підготовки) і прагматичного (магістерський рівень підготовки) складників іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін;

- організація іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін орієнтована на використання технологій іншомовної діяльності в процесі формальної, неформальної і інформальної освіти, що стимулюють активність, ініціативність і самостійність здобувачів і забезпечують індивідуальну траєкторію формування іншомовної професійної компетентності кожного;

- система іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін має прогностичний характер і передбачає її незакінченість і відкритість, що зумовлює урахування можливих змін, ресурсних можливостей підготовки

здобувачів, їхньої академічної мобільності і спричиняє визначення й обґрунтування організаційно-педагогічних умов упровадження розробленої системи;

– для з'ясування ефективності запровадження системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін необхідним є проведення моніторингових процедур на всіх етапах її упровадження в реальному процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

Розроблену цілісну систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, яка містить блоки (концептуально-цільовий, структурно-змістовий, технологічно-діяльнісний і контрольньо-оцінний), представлено у вигляді моделі (рис.1).

Концептуально-цільовий блок системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладі вищої освіти представлений загальною метою, методологічним підґрунтям, принципами як вимогами до забезпечення цілісності і дієвості розробленої системи (прогностичності, інноваційності, неперервності, інтегративності, послідовності і наступності, практичної орієнтованості змісту, зв'язку теорії з практикою).

Структурно-змістовий блок системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін містить: *особистісний* складник, представлений компонентами іншомовної професійної компетентності, на забезпечення сформованості яких спрямована розроблена система (лінгвістична, професійно-комунікативна, прагматична компетентності); *освітньо-змістовий* складник, представлений напрямками освіти, які мають потенціал у забезпеченні формування іншомовної професійної компетентності (формальна освіта (гуманітарна, іншомовна, технічна, педагогічна підготовка), неформальна освіта (курси, тренінги, форми он-лайн освіти тощо), інформальна освіта (форми самоосвітньої діяльності); *освітньо-функціональний* складник, представлений різними напрямками організації діяльності здобувачів (навчально-пізнавальна, науково-дослідницька, виховна, самостійна, практична діяльність).

Технологічно-діяльнісний блок системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін представляє собою послідовність етапів реалізації змісту, спрямованого на досягнення мети і виконання поставлених завдань, і науково-методичного забезпечення відповідно до кожного з них. Кожному етапу відповідно до мети на бакалаврському і магістерському рівнях підготовки (підготовчо-мотиваційний, діяльнісно-формувальний) відповідають технології організації діяльності суб'єктів, спрямовані на подолання виявлених проблем у іншомовній професійній підготовці фахівців.

Контрольно-оцінний блок системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін передбачає моніторинг результативності передбаченого системою процесу, в основі якого лежить діагностична робота, що дає можливість з'ясувати рівень сформованості досліджуваної якості та простежити її динаміку в процесі організованої діяльності. Це забезпечує впровадження корегувальних змін у компоненти і певну динамічність системи як синергетичної за ознакою.

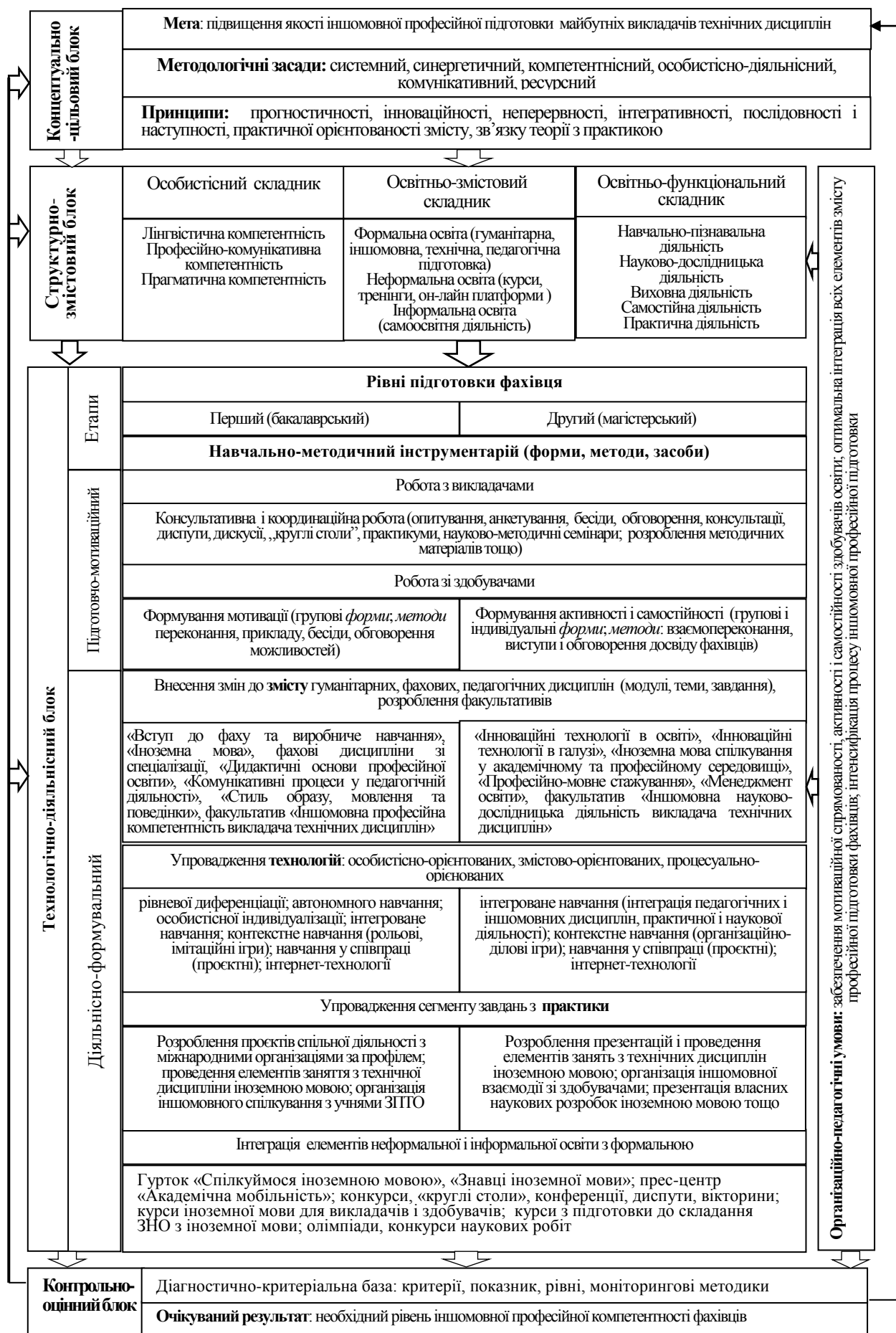

Рис. 1 Модель системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін

Розроблена система іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін передбачає взаємоузгодженість і взаємозалежність блоків і дотримання організаційно-педагогічних умов.

У третьому розділі – **«Науково-методичне забезпечення системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін»** – розкрито розроблене науково-методичне забезпечення структурно-змістового, технологічно-діяльнісного блоків системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін; з'ясовано організаційно-педагогічні умови ефективності функціонування системи.

Змістове наповнення освітнього процесу в закладі вищої освіти відповідно до розробленої системи на підставі дидактичних принципів конструювання змісту підготовки майбутніх фахівців (системності, інтеграції, координації) передбачало реалізацію послідовності дій: внесення відповідних змін до змісту гуманітарних, фахових, педагогічних дисциплін, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки здобувачів; створення й апробацію спеціальних курсів (факультативів) як додаткового узагальнюючого ресурсу; інтегрування в зміст формальної освіти з'ясованих можливостей змісту неформальної і інформальної освіти (форм, методів, засобів організації діяльності поза освітнім процесом); введення спеціального сегменту завдань для виробничих і педагогічних практик у зміст практичної підготовки фахівців у виробничому, освітньому процесі закладів професійно-технічної (під час бакалаврської підготовки) і інженерно-технічної (у ході магістерської підготовки) освіти; запровадження елементів іншомовної професійної підготовки в науково-дослідницьку роботу здобувачів освіти.

З'ясовано зміст і перелік компетентностей, що відповідають компонентам іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін: *лінгвістична іншомовна компетентність* (здатність розуміти професійно-орієнтовану інформацію іноземною мовою; здатність до усного та письмового спілкування іноземною мовою; здатність складати тексти, робити презентації та повідомлення іноземною мовою); *професійно-комунікативна іншомовна компетентність* (здатність використовувати засоби іншомовної комунікації в освітньому процесі; здатність комунікувати (обмінюватися інформацією) з технічної проблематики); *прагматична іншомовна компетентність* (здатність до роботи з іншомовними джерелами; здатність до самостійного пошуку, відбору, опрацювання, аналізу, узагальнення професійно-орієнтованого іншомовного матеріалу). Визначено відповідні програмні результати, на отримання яких спрямовано розроблений зміст іншомовної професійної підготовки здобувачів бакалаврського (розуміти зміст професійно-орієнтованої інформації іноземною мовою; опрацьовувати та відтворювати інформацію з предметної області іноземною мовою; реалізовувати комунікативну взаємодію та співпрацю в міжнародному культурному та професійному контекстах; доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, обґрунтування і висновки до фахівця і широкого загалу іноземною мовою) і магістерського (вміти використовувати іноземну мову у професійній діяльності; реалізовувати на практиці різні види ділових комунікацій іноземною мовою; знаходити необхідну професійну та наукову інформацію в

іншомовних джерелах; використовувати іноземну мову для створення матеріалів з професійної проблематики; презентувати результати власної професійної діяльності, досліджень та проєктів іноземною мовою) рівнів підготовки. Створено матриці відповідності складників іншомовної професійної компетентності освітнім компонентам ОПП і забезпечення програмних результатів навчання (ПРН) відповідними компонентами ОПП підготовки.

Серед освітніх компонентів основний акцент зроблено на доповнення курсу «Іноземна мова», в основу розроблення програми якого покладено теорію комунікативного навчання мови (Communicative Language Teaching) з технічної і педагогічної проблематики, що забезпечує лінгвістичну компетентність. До змісту фахових дисциплін за спеціальністю для формування професійно-комунікативної і прагматичної компетентності внесено питання з ознайомлення й засвоєння термінології для опрацювання технічної документації (використання іншомовного еквіваленту технічного тезаурусу), що створює підґрунтя для підготовки здобувачів до проходження виробничої практики: участь у розробленні проєктів спільної діяльності з міжнародними організаціями за профілем; спілкування і налагодження контактів у галузі виробництва.

Окрему роль у професійній іншомовній підготовці майбутніх викладачів технічних дисциплін відведено освітнім компонентам з підготовки здобувачів до педагогічної практики («Дидактичні основи професійної освіти», «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності», «Стиль образу, мовлення та поведінки») і самій практиці в закладах освіти для відпрацювання і перевірки сформованих здатностей під час проведення елементів занять з технічної дисципліни (за вибором) іноземною мовою; організації іншомовного спілкування з учнями з обговорення різних проблем (профорієнтація, здоров'язбереження, самоосвіта тощо) під час виконання викладацької, виховної функцій професійної діяльності викладачів технічних дисциплін в закладах освіти.

Провідною у змісті іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін на магістерському рівні є дисципліна «Іноземна мова спілкування в академічному та професійному середовищі», що забезпечує здобувачів знаннями термінологічної лексики академічної та професійної сфер; граматичних структур і правил синтаксису, необхідних для розуміння текстів загального, академічного та професійного характеру; особливостей мови й стилю з теорії й практики перекладу наукової і фахової літератури. До змісту фахової дисципліни «Інноваційні технології в галузі» внесено матеріал з використання професійно-орієнтованої іноземної мови для розвитку, розширення і узагальнення науково-технічного мислення в обраній галузі спеціальності (питання про зарубіжні моделі технологій в галузі, новації, проєкти тощо). Зміст дисциплін, спрямованих на забезпечення готовності здобувачів до викладацької діяльності («Інноваційні технології в освіті», «Менеджмент освіти», «Професійно-мовне стажування»), було доповнено питаннями про інноваційні технології навчання в галузі вищої освіти, комунікації в системі управління освітою за кордоном, можливості проєктування подальшого освітнього маршруту тощо. Завданнями до практики в закладі вищої освіти було відпрацювання уміння здійснення іншомовної професійної діяльності

під час виконання викладацької, виховної, науково-дослідницької і техніко-технологічної функцій (розроблення презентацій і проведення елементів занять з технічних дисциплін іноземною мовою; організація іншомовної взаємодії зі здобувачами; презентація наукових розробок іноземною мовою тощо).

Для підвищення інтересу здобувачів до іншомовної професійної підготовки, забезпечення потреби у формування іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін, акцентування уваги на ролі і значенні іншомовної професійної компетентності для виконання функцій викладачів технічних дисциплін у закладах професійно-технічної освіти, перспектив і потенційних можливостей для самореалізації в освітній галузі було розроблено зміст факультативів «Іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін» (для здобувачів бакалаврського рівня підготовки), «Іншомовна науково-дослідницька діяльність викладача технічних дисциплін» (для здобувачів магістерського рівня освіти).

Як додатковий ресурс змісту іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, було створено систему заходів з використанням змісту неформальної і інформальної освіти (організовано роботу гуртків з обговорення актуальних проблем іноземною мовою, знавців іноземної мови; прес-центру з інформування про забезпечення академічної мобільності здобувачів і викладачів; систематичне проведення конкурсів, круглих столів, прес-конференцій, диспутів, вікторин; курсів іноземної мови для викладачів і здобувачів; курсів з підготовки до складання ЗНО з іноземної мови; наукових конференцій, олімпіад, конкурсів наукових робіт тощо).

Для активізації іншомовної науково-дослідницької діяльності здобувачів було організовано методичні семінари за участю викладачів фахових дисциплін і іноземної мови, тематика яких спрямована на: навчання здобувачів науковій проєктній діяльності; підготовку повідомлень іноземною мовою і публікацій до іноземних видань; роботу з науковими публікаціями в іноземних виданнях за професійною тематикою, анотаціями статей іноземною мовою тощо.

Упровадження удосконаленого завдяки комплексному підходу і спільної діяльності викладачів фахових, педагогічних і іншомовних дисциплін змісту системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін вимагало розроблення технологічного забезпечення, яке б ґрунтувалося на методологічних підходах і сучасних методах забезпечення систематичної організації діяльності з підготовки фахівця. Зважаючи на основні ціннісні орієнтири іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін (особистість здобувача, зміст його підготовки, процес організації діяльності), на основі аналізу праць дослідників (С. Амеліна, В. Колісник, О. Малихін, Л. Морська, Я. Окопна, І. Оніщук, Р. Преснер, О. Савченко, В. Хмель) розроблено класифікацію технологій іншомовної професійної підготовки і схарактеризовано умовно віднесені до визначених за призначенням груп технологій.

До *особистісно-орієнтованих технологій іншомовної професійної підготовки*, перевагами яких є можливість створення індивідуальної траєкторії іншомовного навчання, управління здобувачем власною діяльністю, підвищення самооцінки за

рахунок успіхів при виконанні завдань доступного рівня (Л. Веремюк, В. Колісник, О. Пономарьова), віднесено такі технології: *рівневої диференціації* (використання різних за рівнем завдань з читання, аудіювання, написання, перекладу); *автономного навчання* (виконання завдань за індивідуальним темпом, об'ємом, рівнем опанування матеріалу); *особистісної індивідуалізації* (включення власного досвіду з опорою на інтерес, ставлення здобувача).

Змістово-орієнтовані технології іншомовної професійної підготовки дозволяють долати штучні межі між окремими системами знань, що засвоюються здобувачами в процесі вивчення різних дисциплін, шляхом інтеграції фахового і мовного навчання, при якому мова застосовується для вирішення конкретних комунікативних завдань професійної діяльності (Н. Волкова, А. Калініченко, Т. Кириченко, Л. Морська, Т. Хомяковська). До таких технологій, перевагами яких є цілеспрямованість вивчення іноземної мови, збагачення і активізація професійного вокабуляру, оптимізація у використанні часу, віднесено: CLIL (Content and Language Integrated Learning) - *інтегроване навчання* (інтеграція фахового та іншомовного навчання); CBI (Content Based Instruction) – *контекстне навчання* (іншомовне навчання, орієнтоване на фаховий контекст професійної діяльності). У таких технологіях важливим виступає професійно орієнтований зміст реальних ситуацій професійної діяльності, робота з яким допомагає виробленню моделей іншомовної поведінки під час виконання професійних функцій.

У *процесуально-орієнтованих технологіях іншомовної професійної підготовки* акцент робиться на організацію діяльності під час підготовки, яка повинна носити активний характер взаємодії між учасниками. У зв'язку з цим перевагами використання таких технологій в іншомовній підготовці фахівців науковці (І. Блощинський, А. Габовда, Т. Зевченко та ін.) відзначають: свідому орієнтацію на максимальне об'єднання зусиль викладача і здобувачів; створення єдності змісту і цілей, що визначає співробітництво, спільну діяльність з їхнього досягнення; взаємопідтримку і взаємодопомогу у вивченні і використанні іноземної мови під час іншомовної професійної підготовки. До таких технологій віднесено: *навчання у співпраці* (cooperative learning), провідною метою якого є створення умов для активної спільної навчальної діяльності здобувачів у різних навчальних ситуаціях (виконання певного завдання із залученням самостійних дій кожного учасника групової роботи, презентація і обговорення отриманих результатів); *інтернет-технології*, що забезпечують доступ до найновітніших автентичних матеріалів, соціокультурної інформації; організацію безпосереднього спілкування з носіями мови; участь у спільних міжнародних проектах, конференціях тощо.

Визначено *організаційно-педагогічні умови* реалізації системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін: забезпечення мотиваційної спрямованості, активності і самостійності здобувачів освіти; оптимальна інтеграція всіх елементів змісту професійної підготовки фахівців; інтенсифікація процесу іншомовної професійної підготовки здобувачів.

У четвертому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін»** – визначено мету, завдання, етапи, учасників, бази та термін

проведення педагогічного експерименту; розроблено систему критеріїв і показників експериментального дослідження, завдяки яким визначено ефективність системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, обрано методики проведення педагогічного експерименту.

Для експериментальної перевірки ефективності розробленої системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін як провідний метод дослідження використовувався спеціально організований педагогічний експеримент, що відбувався в стандартних умовах закладу вищої освіти зі здобувачами першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів підготовки. Проведення експерименту дало можливість одержати конкретні результати, які об'єктивно характеризують можливості вдосконалення процесу професійної підготовки фахівців, що в майбутньому мають виконувати педагогічні функції в закладах вищої технічної освіти як викладачі технічних дисциплін.

З метою перевірки гіпотези та ефективності розробленої системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін було проведено педагогічний експеримент, у якому взяли участь здобувачі першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів підготовки Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків), Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. До експерименту, що тривав з 2013 до 2020 року, було залучено 450 здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (з них було утворено контрольну КГ₁ (236 осіб) і експериментальну ЕГ₁ (244 особи) групи) і 318 магістрантів (КГ₂ (161 особа) і ЕГ₂ (157 осіб)), які навчалися за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)».

У проведеному *пілотному* дослідженні з метою підтвердження або спростування проблеми іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін взяла участь широка аудиторія, до якої увійшли здобувачі останнього року навчання, випускники різних років навчання і різних факультетів закладів вищої освіти (210 осіб); викладачі, що забезпечують викладання фахових, педагогічних дисциплін, іноземної мови, керують практикою здобувачів бакалаврського і магістерського рівнів, організують виховну роботу зі здобувачами (54 викладачі ЗВО); викладачі закладів професійно-технічної і вищої освіти, які працюють на базах практики здобувачів, спостерігають за їхньою діяльністю під час проходження практики в закладах освіти, формують суспільну думку щодо ставлення до іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін (23 викладачі і майстри виробничого навчання ЗПТО). Результати опитування, бесід, анкетування підтвердили актуальність і нагальну потребу в удосконаленні іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців; засвідчили готовність викладачів примати активну участь в упровадженні розробленої системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін; отримати корисні пропозиції з організації процесу іншомовної професійної підготовки фахівців.

На констатувальному етапі експерименту розроблено діагностичний інструментарій та виявлено рівні сформованості іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін. Уточнено критеріальну базу виявлення рівнів сформованості іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін, яка логічно співвідноситься з її структурними компонентами – лінгвістична компетентність, професійно-комунікативна (комунікативно-педагогічна і комунікативно-технічна), прагматична (науково-педагогічна і науково-технічна). Показниками обрано здатності, які відповідають компетентностям, встановлено рівні їх сформованості (*високий, достатній, низький*), розкрито їх змістове наповнення. Оскільки сформованість іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін як здатність має комунікативних вияв, провідними діагностичними методиками виступали: методики оцінювання здатностей під час вивчення дисциплін, проходження практики, участі в організованих заходах; спостереження й експертна оцінка іншомовної комунікативної діяльності здобувачів; он-лайн тестування і тестування за допомогою спеціально розроблених тестів на всіх етапах формування іншомовної професійної компетентності здобувачів; оцінки результатів науково-дослідницької діяльності магістрантів.

Під час формувального етапу експерименту встановлювалася правомірність, дієвість та ефективність розробленої системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

Відповідно до *підготовчо-мотиваційного етапу* створювалися умови для подолання проблем, пов'язаних зі змістом і процесом іншомовної професійної підготовки здобувачів. У результаті опрацювання нормативної документації, що регламентує процес підготовки здобувачів, проведено цикл методичних бесід з викладачами з метою з'ясування прогалин у змісті, а також виявлення можливостей дисциплін, які мають потенціал у забезпеченні іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. Опитування викладачів кафедр, що забезпечують опанування фахових (інженерних і педагогічних) дисциплін, дозволило окреслити шляхи переорієнтації з навчання іноземної мови під час вивчення іншомовних дисциплін на її використання як засобу фахової підготовки і забезпечення систематичності процесу іншомовної підготовки з першого року навчання здобувачів бакалаврського рівня освіти. Разом з викладачами вироблено практичні поради і методичні матеріали з конкретних дисциплін, обговорено запропоновані зміни, узгоджено методи організації роботи зі здобувачами: проведення бінарних занять викладачами, організацію допомоги викладачам у роботі з іншомовним матеріалом, отримання консультацій викладачів фахових дисциплін щодо іншомовних еквівалентів технічної інформації; з'ясування можливостей неформальної освіти у формуванні іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін тощо.

За участю викладачів педагогічних дисциплін, керівників педагогічних практик організовано і проведено диспути „Іншомовна компетентність викладача закладу вищої освіти: виклики сьогодення”, „Дистанційна освіта і можливості підвищення

рівня іншомовної компетентності”; дискусії „Зміни в змісті фахової підготовки викладача технічних дисциплін”, „Забезпечення дуальності іншомовної професійної підготовки викладача”; „круглі столи” „Іншомовні комунікативні технології в професійному навчанні: на що звернути увагу під час підготовки інженера-педагога”, „Готовність майбутнього викладача технічних дисциплін до іншомовної комунікації зі здобувачами професійно-технічної освіти – запорука ефективності професійного навчання”, „Здатність викладача ЗВО до іншомовної комунікації – атрибут його іміджу”. Під час групових форм роботи зі студентською аудиторією („круглий стіл” на тему: „Сучасні засоби іншомовної комунікації: позитивний і негативний досвід”; „Професійна освіта: вимоги до іншомовної професійної компетентності викладача”) обговорювалися можливості використання іноземної мови в професійній педагогічній діяльності, для власного саморозвитку в технічній і педагогічній галузях, з’ясовували уявлення здобувачів про можливості використання іноземної мови під час виконання функцій професійної діяльності, розуміння ролі і шляхів формування іншомовної професійної компетентності, доводили необхідність цілеспрямованої роботи з формування власної особистості, здатної до ефективного використання іншомовної комунікації в педагогічному процесі.

Зважаючи на важливість забезпечення стійкої мотивації здобувачів до іншомовної професійної підготовки, реалізовували такі напрями роботи: виявляли ставлення здобувачів до іншомовної професійної підготовки з метою корегування негативних проявів; проводили роз’яснення ролі іншомовної професійної компетентності в діяльності викладача технічних дисциплін з використанням методів прикладу, переконання, демонстрації можливостей; обговорювали приклади використання можливостей іноземної мови для реалізації функцій педагогічної діяльності вітчизняними і зарубіжними колегами: для викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної функцій; переконували здобувачів у необхідності долучатися до активної систематичної роботи з формування іншомовної професійної компетентності в освітньому процесі, використовуючи можливості неформальної і інформальної освіти; обговорювали досвід практикуючих фахівців (викладачів ЗВО і ЗПТО) з метою налаштування здобувачів на саморозвиток, формування інтересу і потреби в практичному виробленні здатностей до іншомовної професійної діяльності тощо. Підтримку інтересу і мотивації здобувачів магістерського рівня було спрямовано на формування активності і самостійності під час іншомовної професійної підготовки, зважаючи на свідомий вибір педагогічного і наукового напрямку освіти, на виявлення ініціативності в роботі зі здобувачами молодших курсів з їх агітації до участі в різних формах іншомовної підготовки, переконання, виступів з повідомленнями тощо.

У подальшому проводили постійний моніторинг з виявлення мотиваційної спрямованості здобувачів на формування іншомовної професійної компетентності і до процесу їхньої іншомовної професійної підготовки. Це сприяло коригуванню процесу організації діяльності: вносилися зміни в зміст діяльності відповідно до

висловлених побажань стосовно тем для обговорення, участі у пропонованих заходах, форм і методів, що обиралися. Виявлення рівня активності і самостійності здобувачів за допомогою анкетування, спостереження за їхньою діяльністю, проведення бесід із здобувачами і викладачами як експертами, забезпечувало зворотній зв'язок для оцінки ефективності організованої роботи, реагування у разі зниження інтересу і небажання здобувачів виявляти ініціативу, приймати активну участь у пропонованих заходах.

На *діяльнісно-формульованому етапі* під час реалізації розробленого змісту іншомовної професійної підготовки шляхом упровадження освітніх компонентів використовували запропоновані технології. Так, на першому році навчання, урахувавши різний рівень володіння здобувачами іноземною мовою, проводили попереднє ознайомлення з технічною термінологією, пропонуючи завдання різної складності, надавали у разі потреби додаткові консультації з пройденого матеріалу під час бінарних лекцій, що проводилися спільно викладачами фахової дисципліни і іноземної мови. Такі заняття вимагали попередньої підготовки і мали пропедевтичний характер у роботі зі здобувачами: проводилося попереднє ознайомлення з термінологією іноземною мовою, прослуховування інформації з використанням аудіо і відеотехніки, створювалися термінологічні словники. Здобувачам просунутого рівня володіння іноземною мовою ускладнювали завдання з метою активізації набутих умінь і навичок (читання аутентичних текстів за технологією автономного навчання, підготовлення повідомлень з фахової теми, складання банку актуальних ситуацій іншомовного спілкування на професійну тематику тощо). За технологією автономного навчання забезпечували вільний доступ до навчальної інформації, що знаходиться в інформаційно-комп'ютерному освітньому середовищі. Завдяки цьому здобувачі мали можливість самостійно вирішувати, що і як хочуть вивчати та брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їхнє виконання. Забезпечення сформованості лінгвістичної компетентності під час опанування дисципліни «Іноземна мова» створювало підґрунтя для використання у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу технологій інтегрованого і контекстного навчання: використання рольових, імітаційних ігор, розроблення кейсів з технічної тематики, дидактичних проєктів реалізації занять з фахових дисциплін, сценаріїв виховних заходів тощо. Здобувачі активно пропонували теми для їхньої організації, створювали ситуації практичної професійної діяльності, активно обговорюючи рішення, що забезпечувало формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності. На старших курсах бакалаврської і магістерської підготовки перевагу надавали технологіям навчання в співпраці: здобувачі приймали участь у розробленні проєктів спільної діяльності, добираючи літератури з іншомовних джерел, активно обговорювали проблеми професійної діяльності іноземною мовою в дискусійній, дебатній формах. За допомогою інтернет-технологій проводили відео-конференції, вебінари, організовували спілкування з носіями мови.

У запровадженні факультативу «Іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін» для бакалаврів провідною виступала мотиваційна

мета для формування усвідомленої потреби постійно приймати активну участь в іншомовній професійній підготовці, що має значення як для професійної діяльності, так і для подальшої освіти і самоосвіти. У зв'язку з цим, на заняттях акцентували увагу на ролі і значенні іншомовної професійної компетентності для виконання функцій викладача технічних дисциплін у закладах професійно-технічної освіти, перспектив і потенційних можливостей для самореалізації завдяки здатності до іншомовної комунікації в освітній галузі. Заняття з факультативу передбачали використання активних форм іншомовної взаємодії між її учасниками з залученням можливостей приймати участь у конкурсах, дебатах, гуртках, курсах з використанням інтернет-технологій. Факультатив «Іншомовна науково-дослідницька діяльність викладача технічних дисциплін» для магістрів мав наукову спрямованість і передбачав підвищення інтересу до роботи з іншомовними джерелами на технічну тематику; опанування технічною термінологією; ознайомлення й відпрацювання комунікативних навичок професійного спілкування на наукові теми; пошук наукової інформації для створення наукових публікацій в професійній галузі. Окремий блок занять було присвячено виробленню умінь з підготовки тез, статей, анотацій до них, оформлення літератури іноземною мовою; пошуку наукової інформації в різних системах і роботі з нею; вимогам до презентацій і правилам їх розроблення.

Підготовка до виробничої практики здобувачів здійснювалася шляхом ознайомлення з проектами в певній технічній галузі, розробленими закордонними фахівцями, презентаціями розробок вітчизняних фахівців іноземною мовою (робота з технічною документацією, переклад і засвоєння термінології, розширення технічного вокабуляру). Під час педагогічної практики здобувачі бакалаврського рівня освіти упроваджували елементи розроблених дидактичних проектів заняття з технічної дисципліни іноземною мовою; розробляли сценарії й організовували іншомовне спілкування з учнями ЗПТО з обговорення актуальних проблем на виховні теми. Завданнями до магістерської практики в закладі вищої освіти було відпрацювання умінь здійснення іншомовної професійної діяльності під час виконання викладацької, виховної, науково-дослідницької і техніко-технологічної функцій: розроблення презентацій і проведення елементів занять з технічних дисциплін іноземною мовою; організація іншомовної взаємодії зі здобувачами; презентація власних наукових розробок іноземною мовою тощо.

Налагоджена з ініціативи викладачів іноземної мови, педагогічних дисциплін робота гуртків «Спілкуємося іноземною мовою», «Знавці іноземної мови» була спрямована на формування інтересу до іноземної мови як засобу фахової підготовки, мотивації до її опанування і використання для самовдосконалення, формування й реалізації професійно-комунікативної компетентності здобувачів: на засіданнях піднімали і обговорювали актуальні проблеми (суспільні, фахові) іноземною мовою; добирали матеріал для самопрезентації, складання мотиваційних листів для участі в міжнародних грантових проектах, працевлаштування тощо. Постійно діючий прес-центр, до якого ввійшли активні здобувачі зі студентського самоврядування, виконував інформаційний напрям роботи: інформували про

можливості отримання додаткової освіти, забезпечення академічної мобільності здобувачів завдяки організованим у різних форматах курсам, суспільним і навчальним квестам, професійним тренінгам, волонтерським ініціативам, практикумам, організованим зокрема й іноземними суб'єктами або реалізованим іноземною мовою. Здобувачі залучалися до участі в систематично організованих конкурсах (на кращу промову, презентацію курсу, есе, проєкт іноземною мовою), «круглих столах» на актуальні теми, прес-конференціях, диспутах, вікторинах тощо.

Під час проведення наукових конференцій, олімпіад з професійної освіти, конкурсів наукових робіт заохочували здобувачів до розроблення й презентації доробок іноземною мовою, з використанням іншомовних джерел. За бажанням викладачів і здобувачів освіти було організовано курси іноземної мови за різним спрямуванням: підготовка здобувачів бакалаврського рівня освіти до складання іспиту з іноземної мови з зовнішнього незалежного оцінювання для вступу в магістратуру; для підтвердження викладачами рівня B2; усіх бажаючих – для забезпечення здатності іншомовного спілкування в повсякденному і професійному житті. Така діяльність забезпечувала формування лінгвістичної, професійно-комунікативної і прагматичної іншомовної компетентностей.

Важливою організаційно-педагогічною умовою реалізації розробленої системи іншомовної професійної підготовки виступала оптимальна інтеграція всіх елементів змісту підготовки майбутніх фахівців. Для її забезпечення інформували здобувачів про заходи, які організовувалися зарубіжними партнерами на он-лайн платформах, що передбачали використання іноземної мови як засобу спілкування і обміну думками; представниками вітчизняних освітніх закладів, спрямовані на формування у здобувачів іншомовної компетентності (курси, тренінги); науковою спільнотою – конференції, присвячені обговоренню актуальних освітніх або інженерно-технічних проблем. Інтенсифікація процесу іншомовної професійної підготовки здобувачів забезпечувалася використанням активних форм роботи, що стимулювали до самовдосконалення, просування до більш високого рівня володіння іншомовною професійною компетентністю.

Отже, упровадження розробленої і теоретично обґрунтованої системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін представляло собою комплексну, цілісну, системну діяльність з реалізації визначених блоків. Упровадження розробленого змісту зумовлювало використання відповідних технологій, форм і методів організації діяльності, адекватних поставленим завданням, з залученням потенційних можливостей всіх компонентів змісту професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.

Контрольний етап експерименту, метою якого було визначення змін, що відбулися в рівнях сформованості іншомовної професійної компетентності здобувачів експериментальних і контрольних груп у порівнянні з результатами констатувального етапу, засвідчив позитивний вплив системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін на формування їхньої іншомовної професійної компетентності (табл. 1).

Результати експериментальної перевірки ефективності системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін

№	Показники	Приріст за рівнями											
		високий				достатній				низький			
		КГ ₁	ЕГ ₁	КГ ₂	ЕГ ₂	КГ ₁	ЕГ ₁	КГ ₂	ЕГ ₂	КГ ₁	ЕГ ₁	КГ ₂	ЕГ ₂
1. Критерій сформованості лінгвістичної компетентності (мовна, мовленнєва)													
1.1	Здатність розуміти професійно-орієнтовану інформацію іноземною мовою	+3,4	+12,7	+11,2	+17,9	+13,4	+31,2	+14,9	+21,8	-16,8	-43,9	-26,1	-39,7
1.2	Здатність до усного письмового спілкування іноземною мовою	+11,8	+26,2	+14,9	+20,5	+17,6	+29,5	+19,2	+21,8	-29,4	-55,7	-34,1	-42,3
1.3	Здатність складати тексти, робити презентації та повідомлення іноземною мовою	+3,8	+16,4	+7,4	+17,9	+12,2	+25,4	+13,6	+20,5	-16,0	-41,8	-21,0	-38,4
2. Критерій сформованості професійно-комунікативної (комунікативно-педагогічної і комунікативно-технічної) компетентності													
2.1	Здатність використовувати засоби іншомовної комунікації в освітньому процесі	+4,6	+16,4	+7,4	+14,1	+12,6	+23,8	+11,2	+17,9	-17,2	-40,2	-18,6	-32,0
2.2	Здатність комунікувати (обмінюватися інформацією) технічної проблематики	+3,4	+13,1	+9,3	+12,8	+15,5	+25,4	+11,8	+20,5	-18,9	-38,5	-21,1	-39,7
3. Критерій сформованості прагматичної (науково-педагогічної і науково-технічної) компетентності													
3.1	Здатність працювати з іншомовними джерелами	+8,8	+14,4	+11,2	+17,9	+16,0	+31,2	+14,9	+21,8	-24,8	-45,6	-26,1	-39,7
3.2	Здатність до самостійного пошуку, відбору, опрацювання, аналізу, узагальнення професійно-орієнтованого іншомовного матеріалу	+3,8	+12,7	+9,3	+14,1	+10,5	+23,4	+13,0	+20,5	-14,3	-36,1	-22,3	-34,6
Середній показник за рівнями		+5,5	+14,4	+9,9	+16,6	+14,3	+27,1	+14,3	+20,5	-19,8	-41,5	-24,2	-37,1

За результатами аналізу динаміки рівнів сформованості іншомовної професійної компетентності встановлено, що кількість здобувачів ЕГ₁, які виявили достатній рівень, збільшилася на 27,1 %, ЕГ₂ – на 20,5 %, тоді як КГ₁ і КГ₂ таких здобувачів на 14,3 % більше в кожній групі. Здобувачів бакалаврського рівня ЕГ₁ і магістерського рівня ЕГ₂, що виявили високий рівень сформованості іншомовної професійної компетентності після упровадження розробленої системи іншомовної професійної підготовки, було на 14,4 % і 16,6 % більше, тоді як КГ₁ і КГ₂ високий рівень продемонстрували на 5,5% і 9,9% більше. Кількість здобувачів із низьким рівнем сформованості іншомовної професійної компетентності зменшилася в КГ₁ на 19,8 %, в КГ₂ - на 24,2%, а в ЕГ₁ – на 41,5 % і в ЕГ₂ – на 37,1 %. Статистичний аналіз отриманих даних за критерієм Пірсона χ^2 підтвердив, що здобувачі ЕГ₁ і ЕГ₂ продемонстрували результати, які в статистичному вимірі відрізняються від результатів КГ₁ і КГ₂.

На підставі порівняння отриманих результатів, їх кількісного і якісного аналізу виявлено, що впровадження цілісної системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін призвело до значущих змін у рівнях сформованості іншомовної професійної компетентності здобувачів експериментальних груп.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної проблеми підвищення якості іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. Вирішення цієї проблеми забезпечено шляхом теоретичного обґрунтування, розроблення та експериментальної перевірки цілісної системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, яка передбачає орієнтацію на використання іноземної мови як засобу їхньої фахової підготовки і забезпечує формування іншомовної професійної компетентності завдяки інтеграції системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, комунікативного, компетентнісного і ресурсного підходів. Узагальнення результатів теоретичного пошуку та експериментальної роботи дало можливість сформулювати наступні висновки.

1. На основі аналізу лінгводидактичної, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури, положень державних документів, систематизації поглядів і досягнень науковців, з урахуванням пріоритетності компетентнісного підходу до визначення орієнтирів і результатів професійної підготовки фахівців визначено суть іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін як його здатності використовувати іноземну мову під час виконання викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної функцій професійної діяльності: в отриманні, опрацюванні і створенні матеріалів предметно-інформаційного (науково-технічного, науково-педагогічного і навчально-методичного) характеру, обміні

інформацією з іншими в інтересах власного розвитку і підвищення результатів професійної діяльності. З'ясовано структуру і зміст компонентів іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін, серед яких: лінгвістична (мовна і мовленнєва); професійно-комунікативна (комунікативно-педагогічна і комунікативно-технічна); прагматична (науково-педагогічна і науково-технічна) компетентності.

2. Визначено місце і роль іншомовної компетентності викладача технічних дисциплін у виконанні ним професійних функцій: викладацької (ознайомлення й опанування нових освітніх технологій, розроблених іноземними колегами; отримання необхідної іншомовної професійно важливої інформації з різноманітних джерел; спілкування та взаємодія з іноземними представниками педагогічної діяльності; вироблення досвіду викладання іноземною мовою); виховної (розширення міжособистісної взаємодії; підвищення авторитету; формування морально-вольових якостей (дисциплінованість, коректність, самостійність тощо); долання міжкультурних бар'єрів у процесі іншомовної комунікації); науково-дослідницької (пошук і ознайомлення з науковою літературою іноземною мовою; поширення результатів власних наукових здобутків (участь у міжнародних конференціях, симпозіумах тощо; оприлюднення наукових публікацій в іноземних виданнях); науковий пошук спільно з іноземними колегами (розроблення проєктів, участь у грантових програмах тощо); техніко-технологічної (ознайомлення й опанування нових виробничих технологій, розроблених іноземними колегами; взаємодія з іноземними колегами за спеціальністю; реалізація комунікативної іншомовної діяльності у технічній сфері).

3. Проведений аналіз процесу підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладі вищої освіти дозволив з'ясувати проблеми в процесі іншомовної підготовки фахівців: відсутність єдиного підходу щодо змісту і організації процесу; неузгодженість у співвідношенні між іноземною мовою для загальних цілей, професійного спрямування та спеціальних академічних цілей; розбіжності у кількості годин, років для викладання іноземної мови професійного спрямування; відсутність єдиних стандартів в організації процесу і контролю якості; відсутність системності і послідовності; невикористання можливостей інших напрямів підготовки фахівця. Іншомовну професійну підготовку майбутніх викладачів технічних дисциплін визначено як комплексний систематичний спеціально організований процес активного використання здобувачами іноземної мови як засобу опанування і засвоєння значущої для виконання професійних функцій (викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної) інформації під час реалізації різних напрямів формальної освіти з залученням можливостей неформальної та інформальної підготовки. З'ясовано можливості іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін: використання потенціалу гуманітарних, фахових, педагогічних дисциплін; організація видів діяльності здобувачів у закладах вищої освіти (навчально-пізнавальна, науково-дослідницькій, виховній, самостійній, практичній); інтеграція

у формальну освіту можливостей неформальної (курси, тренінги, заняття на он-лайн платформах) і інформальної (самоосвітньої діяльності) освіти. Зроблено висновок про необхідність розроблення цілісної системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін з орієнтацією на використання іноземної мови як засобу фахової (інженерної і педагогічної) підготовки.

4. Визначено методологічні засади, серед яких: системний, який дає можливість розглядати розроблену систему в єдності і взаємозв'язку її структурних і функціональних компонентів; синергетичний, що забезпечує розуміння процесів самоорганізації в системі іншомовної професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти; особистісно-діяльнісний, що забезпечує спрямованість здобувачів освіти як суб'єктів власної траєкторії у педагогічному процесі на вияв активності під час іншомовної професійної підготовки; комунікативний, який передбачає організацію процесу іншомовної професійної підготовки майбутнього викладача технічних дисциплін як навчання професійно орієнтованої комунікації за допомогою комунікації; компетентнісний, що зумовлює розроблення єдиної системи визначення цілей, відбору змісту, організаційного й технологічного забезпечення формування іншомовної професійної компетентності на основі з'ясування конкретних вимірюваних результатів спеціально організованого процесу; ресурсний, який вимагає ретельного відбору напрямів, форм, методів, засобів під час професійної підготовки майбутнього фахівця, розроблення науково-методичного забезпечення дієвості системи з максимальним акцентом на внутрішній потенціал самої особистості здобувача вищої освіти, підходами. З урахуванням провідних ідей випереджальної, міждисциплінарної інтеграції, дуальності і відповідних принципів розроблено концепцію цілісної системи іншомовної професійної підготовки майбутнього викладача технічних дисциплін. На її положеннях розроблено і теоретично обґрунтовано систему іншомовної професійної підготовки майбутнього викладача технічних дисциплін, яка містить блоки: концептуально-цільовий: мета, методологічне підґрунтя, принципи забезпечення цілісності і дієвості системи; структурно-змістовий: особистісний (лінгвістична, професійно-комунікативна, прагматична компетентності), освітньо-змістовий (формальна, неформальна, інформальна освіта); освітньо-функціональний (навчально-пізнавальна, науково-дослідницька, виховна, самостійна, практична діяльність) складники; технологічно-діяльнісний: підготовчо-мотиваційний і діяльнісно-формувальний етапи з технологій організації діяльності суб'єктів; контрольо-оцінний (діагностично-критеріальна база (критерії, показники, моніторингові методики).

5. Розроблено науково-методичне забезпечення структурно-змістового, технологічно-діялісного блоків системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. Внесено відповідні зміни до змісту гуманітарних, фахових, педагогічних дисциплін, передбачених ОПП підготовки здобувачів («Вступ до фаху та виробниче навчання», «Іноземна мова», фахові дисципліни відповідно до спеціалізації, «Дидактичні основи професійної освіти»,

«Стиль образу, мовлення та поведінки», «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності» бакалаврського рівня і «Інноваційні технології в освіті», «Інноваційні технології в галузі», «Іноземна мова спілкування у академічному та професійному середовищі», «Професійно-мовне стажування», «Менеджмент освіти» магістерського рівня); створено й апробовано зміст факультативів як додатковий узагальнюючий ресурс (програма й навчально-методичного забезпечення факультативів «Іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін», «Іншомовна науково-дослідницька діяльність викладача технічних дисциплін»). У формальну освіту інтегровано зміст неформальної і інформальної освіти (робота гуртків, прес-центрів, проведення конкурсів, круглих столів, прес-конференцій, диспутів, вікторин тощо); введено спеціальний сегмент завдань з виробничої, педагогічних практик в закладах професійно-технічної (під час бакалаврської підготовки) і інженерно-технічної (у ході магістерської підготовки) освіти; запроваджено елементи іншомовної професійної підготовки в науково-дослідницьку роботу здобувачів освіти. Розроблено технологічне забезпечення змісту з використанням сучасних технологій організації діяльності з підготовки фахівця: особистісно-орієнтованих (рівневої диференціації, автономного навчання, особистісної індивідуалізації); змістово-орієнтованих (інтегрованого, контекстного навчання); процесуально-орієнтованих (навчання у співпраці; інтернет-технології).

6. Експериментально перевірено ефективність системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, її науково-методичного забезпечення. Для проведення педагогічного експерименту було встановлено критерії сформованості іншомовної професійної компетентності і відповідні показники, а саме: лінгвістична іншомовна компетентність (здатність розуміти професійно-орієнтовану інформацію іноземною мовою; здатність до усного та письмового спілкування іноземною мовою; здатність складати тексти, робити презентації та повідомлення іноземною мовою); професійно-комунікативна іншомовна компетентність (здатність використовувати засоби іншомовної комунікації в освітньому процесі; здатність комунікувати (обмінюватися інформацією) з технічної проблематики); прагматична іншомовна компетентність (здатність до роботи з іншомовними джерелами; здатність до самостійного пошуку, відбору, опрацювання, аналізу, узагальнення професійно-орієнтованого іншомовного матеріалу).

Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність розробленої системи. Виявлено позитивну динаміку у рівнях сформованості іншомовної професійної компетентності здобувачів бакалаврського і магістерського рівнів, а саме: на 14,4 % (ЕГ₁) і 16,6% (ЕГ₂) зростає кількість здобувачів експериментальних груп, рівень сформованості іншомовної професійної компетентності яких було віднесено до високого; на 27,1% (ЕГ₁) і 20,5% (ЕГ₂) збільшилася кількість здобувачів із достатнім рівнем і, відповідно, зменшилася кількість здобувачів з низьким рівнем – на 41,5 % (ЕГ₁) і 37,1 % (ЕГ₂). Аналіз результатів свідчить про статистично значущу різницю отриманих результатів,

підтверджену за допомогою критерію Пірсона χ^2 .

Проведене дослідження дозволило визначити перспективні напрями подальшого розроблення проблеми підвищення якості іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, а саме: подальше розроблення та удосконалення методичних засад іншомовної професійної підготовки викладачів технічних дисциплін відповідно до спеціалізації; розроблення та удосконалення методичного інструментарію забезпечення компонентів іншомовної професійної компетентності фахівця.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження

1. Зеленін Г.І. Теоретичні основи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін: монографія. Х.: Друкарня Мадрид, 2020. 320 с.
2. Зеленін Г.І., Васильєва М.П., Ремізанцева К.О., Корнюш Г.В. Академічна англійська мова: навч. посібник для здобувачів вищої освіти для інженерних та інженерно-педагогічних спеціальностей. Х.: Друкарня Мадрид, 2020. 199 с.
3. Зеленін Г.І. Процеси інтерференції й перенесення в умовах міжмовної взаємодії при навчанні студентів іноземній мові. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2010. № 28-29. С. 193-197.
4. Зеленін Г.І., Кравченко О.В. Навчання діалогічному мовленню студентів інженерно-педагогічних спеціальностей на заняттях з іноземної мови. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2011. № 30-31. С. 204-208.
5. Зеленін Г.І., Брославська Л.Я., Мащенко С.Г. Формування іншомовної комунікативної компетенції при навчанні іноземній мові. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер: Педагогіка і психологія*: зб. наук. пр. Ялта: РВВ КГУ, 2011. Вип. 33. Ч. 2. С. 237-244.
6. Зеленин Г.И., Ковалева Ю.А. Обзор инновационных методов обучения иностранным языкам в XX-XXI веке. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2011. № 32-33. С. 172-177.
7. Зеленін Г.І. Професійно-орієнтоване навчання іноземній мові. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2014. № 42-43. С. 62-67.
8. Зеленин Г.И. Организация самостоятельной работы студентов инженерно-педагогических специальностей на занятиях по иностранному языку. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2015. № 46. С. 96-100.
9. Зеленин Г.И., Маковская Е.А. Психологические особенности изучения иностранного языка инженерами-педагогами. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2015. № 47. С. 162-168.
10. Зеленин Г.И. Использование кейс-технологий с целью организации дистанционного обучения иностранному языку студентов инженерно-педагогического вуза. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2015. № 48-49. С. 194-199.

11. Зеленин Г.И. Психолого-педагогические условия формирования мотивации в процессе преподавания иностранного языка студентам инженерно-педагогических специальностей. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2016. № 50-51. С. 282-287.

12. Зеленин Г.И. Формирование иноязычных способностей как основа индивидуализации обучения иностранному языку студентов инженерно-педагогических специальностей. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2016. № 52-53. С. 353-357.

13. Зеленин Г.І., Ремізанцева К.О. Визначення ролі розвитку семантики синтаксису в навчанні іноземної мови майбутніх інженерів-педагогів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2017. № 54-55. С. 295-300.

14. Зеленин Г.І. Принципи змішаного навчання англійської мови для спеціальних цілей в інженерно-педагогічному ЗВО. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2018. № 58. С.5-11.

15. Зеленин Г.І. Використання лінгвоосвітніх інноваційних технологій у процесі викладання іноземної мови студентам інженерно-педагогічних спеціальностей. *Scientific Journal Virtus*. 2018. № 21. С. 111-114.

16. Zelenin H. Psychological-pedagogical conditions of motivation development in foreign language teaching of engineering-pedagogical disciplines students. *Scientific Journal Virtus*. 2018. № 23. P.1. С. 89-91.

17. Zelenin H. Authentic materials management system in the process of English language teaching to future engineer-teachers. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2019. № 62. С.53-59.

18. Зеленин Г.І. Комунікативно-мовні бар'єри у процесі навчання англійській мові студентів немовних ВНЗ та шляхи їх усунення. *Scientific Journal Virtus*. 2019. № 33. С. 90-93.

19. Zelenin H. Communicative-Linguistic Barriers In English Language Training Of Students At Higher Educational Institutions: Psychological Factors And Solutions. *R&E-Source: Online Journal for Research and Education*. 2019. № 17. P. 279-283.

20. Зеленин Г.І. Іноземна мова як інструмент формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2019. № 64. С. 126-133.

21. Зеленин Г.І. Теоретичне обґрунтування системи іншомовної професійної підготовки майбутнього викладача технічних дисциплін. *Science of Europe*. Czech Republic: Praha, 2020. № 52 (52), Vol 4. С. 18-22.

22. Zelenin H. Pedagogical conditions of communicative competence development of future teachers of engineering disciplines. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Х.: УПА, 2020. № 67. С. 74-80.

Опубліковані праці апробаційного характеру

23. Zelenin G., Kovalenko O., Kupriyanov O. Content elements of training teachers of engineering disciplines. *Interactive Collaborative Learning: proceedings of 15th International Conference (Villach, Austria, 26-28 September 2012)*. URL:

http://ieeexplore.ieee.org/xpl/articleDetails.jsparnumber=6402027&sortType%3Dasc_p_Sequene%26filter%3DAND%28p_IS_Number%3A64020262012.

24. Зеленин Г.И. О некоторых вопросах профессионально-ориентированного обучения иностранному языку будущих инженеров-педагогов. *Матеріали XLVII наук.-практ. конф. наук.-пед. працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії* (м. Харків, 2015 р.). Х.: УПА, 2015. Ч. 4. С. 32-33.

25. Зеленин Г.И. До питання про лінгвістичну компетентність. *Бочаровські читання: матер. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяч. пам'яті проф. С.П. Бочарової* (м. Харків, 18 березня 2016 р.). Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. С. 30-33.

26. Зеленин Г.И. Психологічні механізми вивчення іноземної мови. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С.П. Бочарової* (м. Харків, 30 березня 2017 р.). Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 34-35.

27. Зеленин Г.И. Индивидуализация обучения иностранному языку. *Сучасний рух науки: тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Дніпро, 28-29 червня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 180-185. URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2018/07/Zbirnik-tez-dopovidey-II-mizhnarodnoyi-naukovo-praktichnoyi-internet-konferentsiyi.pdf>.

28. Зеленин Г. И. Актуальність іншомовної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в закладах вищої освіти України. *Трансформація соціальної педагогіки і соціальної роботи в культурі інформаційного суспільства: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 7 лютого 2019 р.). Х.: ХДАК, 2019. С. 47-48.

29. Зеленин Г.И. Основні ідеї побудови системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Київ, 11 вересня 2020 р.). Київ, 2020. С. 133-136. URL: <https://openscilab.org/ua/konferenczii/suchasni-vikliki-i-aktualni-problemi-nauki-osviti-ta-virobnictva-mizhgaluzevi-disputi/2020/09/11/>.

30. Зеленин Г.И. Потенціал іноземної мови у професійній іншомовній підготовці майбутнього викладача технічних дисциплін. *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень: зб. наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 18-19 вересня 2020 р.). Одеса, 2020. С. 77-81.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

31. Зеленин Г.И., Романенко М.В. Навчальний посібник з розвитку навичок усного мовлення з німецької мови для студентів інженерних і інженерно-педагогічних спеціальностей. Х.: УПА, 2010. 183 с.

32. Зеленин Г.И. Переробка й засвоєння іншомовної вербальної інформації в процесах довгострокової і короткочасної пам'яттю. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Психологія.* Х.: ХНПУ, 2011. Вип. 39. С.83-91.

33. Зеленін Г.І. Мимовільна і довільна пам'ять у навчанні іноземній мові. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Х.: ХНПУ, 2011. Вип. 40. С. 92-106.
34. Зеленін Г.І., Леонова О.В., Жигалко С.Е. Англійська мова: навч.-метод. посібник з англійської мови за проф. спрямуванням для проведення практик. занять зі студ. денної форми навчання. Х.: УПА, 2012. 116 с.
35. Зеленін Г.І., Ремізанцева К.О., Вем'ян В.Г. Англійська мова: метод. вказ. по вивч. дисц. і викон. контр. робіт для студ. 1 курсу заоч. форми навч. інж. та інж.-пед. спец. Х.: УПА, 2014. 72 с.
36. Зеленін Г.І. Німецька мова: метод. вказ. по вивч. дисц. і викон. контр. робіт для студ. I та II курсів заоч. форми навч. інж. та інж.-пед. спец. Х.: УПА, 2014. 56 с.
37. Зеленін Г.І. Німецька мова: метод. вказ. до практик. занять по орг. та плануван. самот. роботи студ. при кредитно-модульній орг. навч. процесу для студ. I та II курсів денної форми навч. інж. та інж.-пед. спец. Х.: УПА, 2014. 68 с.
38. Практикум з практичної граматики англійської мови : навч. посібник для студ. денної та заоч. форм навч. інж. та інж.-пед. спец. / Г. І. Зеленін [та ін.]; за ред. К.О. Ремізанцевої. Х.: Друкарня Мадрид, 2015. 136 с.
39. Зеленін Г.І., Кочина В.В., Вем'ян В.Г. Англійська мова. Business English : навч.-метод. посібник для студ. 3 курсу денної форми навч. інж. та інж.-пед. спец. Х.: УПА, 2015. 133 с.
40. Зеленін Г.І., Білоусов А.В. Ділова німецька мова: навч.-метод. посібник для студ. 3 курсу інж. та інж.-пед. спец. Х.: УПА, 2016. 120 с.
41. Зеленін Г.І., Вем'ян В.Г., Кочина В.В. Англійська мова: навч.-метод. посібник для студ. 4 курсу денної форми навч. спец. «Менеджмент організацій». Х.: УПА, 2016. 133 с.
42. Зеленін Г.І. Німецька мова: метод. вказ. для практик. роб. для студ. 4 курсу ден. форми навч. за напрямом підготовки 6.010104 «Професійна освіта. Комп'ютерні технології». Х.: УПА, 2017. 56 с.
43. Зеленін Г.І. Німецька мова: метод. вказ. для самот. роботи для студ. 3 курсу денної форми навч. інж. та інж.-пед. спец. Х.: УПА, 2017. 41 с.
44. Зеленін Г.І. Особливості організації мовного висловлювання іноземною мовою. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Психологія*. Х.: ХНПУ, 2017. Вип. 56. С. 87-95.
45. Зеленін Г. І., Бринцева О. В., Подорожна А. О. Англійська мова: навч.-метод. посібник для здобувачів вищої освіти ОС «бакалавр» денної форми здобуття освіти спец. 144 Теплоенергетика, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка. Х.: УПА, 2020. 162 с.

АНОТАЦІЯ

Зеленін Г.І. Теоретичні і методичні засади іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено проблемі підвищення якості іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

У межах дослідження теоретично обґрунтовано, розроблено цілісну систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, яка передбачає орієнтацію на використання іноземної мови як одного із засобів їхньої фахової (педагогічної і інженерної) підготовки і забезпечує формування іншомовної професійної компетентності. Розроблено науково-методичне забезпечення змісту системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін (наповнення освітніх компонентів формальної, неформальної і інформальної підготовки здобувачів); технологічне забезпечення системи (особистісно-орієнтовані; змістово-орієнтовані; процесуально-орієнтовані технології). Експериментальною перевіркою підтверджено ефективність розробленої системи.

Ключові слова: система іншомовної професійної підготовки, іншомовна професійна компетентність, формування, іншомовна освіта, фахова підготовка, викладач технічних дисциплін, технологічне забезпечення системи.

Зеленин Г.И. Теоретические и методические основы иноязычной профессиональной подготовки будущих преподавателей технических дисциплин. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук (доктора наук) по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Украинская инженерно-педагогическая академия, Харьков, 2021.

Диссертация посвящена проблеме повышения качества иноязычной профессиональной подготовки будущих преподавателей технических дисциплин.

В рамках исследования теоретически обоснована и разработана целостная система иноязычной профессиональной подготовки будущих преподавателей технических дисциплин, которая предполагает ориентацию на использование иностранного языка как одного из средств их профессиональной (педагогической и инженерной) подготовки и обеспечивает формирование иноязычной профессиональной компетентности специалиста. Разработано научно-методическое обеспечение содержания системы иноязычной профессиональной подготовки будущих преподавателей технических дисциплин (наполнение образовательных компонентов формальной, неформальной и информальной подготовки студентов); технологическое обеспечение системы (личностно-ориентированные; содержательно ориентированные; процессуально-ориентированные технологии). Экспериментальной проверкой подтверждена эффективность разработанной

системы иноязычной профессиональной подготовки будущих преподавателей технических дисциплин.

Ключевые слова: система иноязычной профессиональной подготовки, иноязычная профессиональная компетентность, формирование, иноязычное образование, профессиональная подготовка, преподаватель технических дисциплин, технологическое обеспечение системы.

Zelenin H.I. Theoretical and methodological bases for foreign language vocational training of future teachers of technical disciplines. – Manuscript.

Thesis for the Scientific Degree of Doctor of Pedagogical Sciences, Specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Vocational Education. – Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Kharkiv, 2021.

The doctoral thesis deals with the question of improving the quality of foreign language training of future teachers of technical disciplines.

Based on the analysis of relevant publications, provisions of state documents, systematization of views and achievements of scientists, taking into account the priority of the competence approach to determining the benchmarks and results of vocational training, the essence of foreign language professional competence of technical teachers was defined. It is their ability to use a foreign language while performing teaching, educational, research, technical and technological functions of their professional activity: when obtaining, processing and creating materials of subject-information (scientific-technical, scientific-pedagogical and educational-methodological) nature, while exchanging information with others with the aim of developing and improving their own professional performance. The structure and content of the components of foreign language professional competence of teachers of technical disciplines were clarified, among which the following ones were singled out: linguistic (related to language and speech); professional-communicative (communicative-pedagogical and communicative-technical); pragmatic (scientific-pedagogical and scientific-technical) competences. The place and role of foreign language competence of teachers of technical disciplines in performing their professional activity functions were characterized.

The analysis of the process of training future teachers of technical disciplines at higher education institutions helped to reveal existing problems in the process of foreign language training, which include the absence of a unified approach to the content and organization of the training process; inconsistency in the relationship between courses in a foreign language for general purposes, courses in a foreign language for specific professionally oriented purposes and courses in a foreign language for specific academic purposes; discrepancies in the number of hours and years for teaching a foreign language for specific purposes; lack of uniform standards in the organization of the process and quality control; lack of system and consistency; failure to use the opportunities of other areas of training.

Foreign language training of future teachers of technical disciplines is defined as a comprehensive systematic specially organized process of an active use of foreign languages by students as a means of mastering and assimilating information relevant to their professional functions within the implementation of various directions of formal

education along with the opportunities of informal and non-formal training. Possibilities of foreign language vocational training of future teachers of technical disciplines were clarified. They involve using the potential of humanities, professionally relevant and pedagogical disciplines; organizing different types of student activities at higher education institutions (educational-cognitive, research-oriented, educational-upbringing, independent, practical); integrating opportunities of non-formal education (courses, trainings, classes on online platforms) and informal education (self-education activities) into formal education.

It was concluded that it is necessary to develop a holistic system of foreign language training of future teachers of technical disciplines with a focus on the use of a foreign language as a means of vocational (engineering and pedagogical) training. Methodological approaches, such as the system approach, synergetic approach, personality- and activity-based approach, communicative approach, competence approach and resource approach, were defined. Taking into account the leading ideas of advanced, interdisciplinary integration, duality and relevant principles, the concept of a holistic system of foreign language training of future teachers of technical disciplines was developed. Based on its provisions, the system of foreign language vocational training of would-be teachers of technical disciplines, which contains conceptual-target, structural-semantic, technological-activity, control and evaluation blocks, was developed and theoretically substantiated.

Scientific and methodological support for the structural-semantic and technological-activity blocks of the system of foreign language vocational training of future teachers of technical disciplines was developed. Appropriate changes were made to the content of humanities, professionally relevant and pedagogical disciplines; the content of informal and non-formal education was integrated; a special segment of practical tasks was introduced. There was also developed technological support for the content with the use of modern technologies for the organization of activities aimed at training specialists, which include personality-oriented (level differentiation, autonomous learning, personal individualization), content-oriented (integrated, contextual learning) and process-oriented technologies (cooperative learning; Internet technologies).

The results of a specially organized pedagogical experiment on the implementation of the developed system of foreign language training of future teachers of technical disciplines confirmed its effectiveness at higher education institutions. Based on the comparison of the obtained results as well as their quantitative and qualitative analysis, it was revealed that the introduction of the holistic system of foreign language training of future teachers of technical disciplines had led to significant changes in the levels of the development of foreign language professional competence of students in experimental groups.

The study allowed identifying promising areas for further investigation of the question of improving the quality of foreign language training of would-be teachers in technical fields, namely: further development and improvement of methodological principles of foreign language training of teachers of technical disciplines in accordance with their specialization; development and improvement of methodological tools which provide for the components of foreign language professional competence of the specialist.

Keywords: system of foreign language vocational training, foreign language professional competence, formation, foreign language education, vocational training, teacher of technical disciplines, technological support of the system.